Anul III. Aprile, 1909. Nr. 4.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru ştiinţa şi vieaţa bisericească.

Abonamentul: Pe un an 8 cor.; pe o jumăt. de an 4 cor. — Pentru România 10 Lei
Un număr 70 fil.

ESTE RELIGIUNEA O INVENŢIE A PREOŢILOR?

Fiind religiunea cea mai mare putere a istoriei şi cel mai însemnat factor al vieţii omeneşti, a fost firesc, ca mulţi cugetători, începând din vechime şi până astăzi, să-şi dea silinţa a-i explica originea, arătând izvorul din care a emanat, pentru a se răspândì la toate popoarele pământului. Istoria acestei cestiuni formează un interesant capitol în istoria gândirii omeneşti şi ne înfăţişcază un bogat caleidoscop de păreri, care de care mai pretenţioasă. Numărul acestor păreri s'a sporit şi mai mult, cu deosebire de când istoria religiunilor, sprijinită de etnografia şi filologia comparativă, a luat un avânt mare. Materialul adunat de această ştiinţă, referitor la credinţele religioase a popoarelor, în loc ca să contribue la unificarea mulţimei hipotezelor privitoare la originea religiunii, le-a diferenţiat şi mai mult. Aceasta s'a întâmplat, nu din cauza că acel material n'ar putea servì ca o bază comună de înţelegere, ci fiindcă aproape fiecare cercetător, care l-a studiat, i-a dat o interpretare tendenţioasă, ca să ajungă la un anumit rezultat, pe care să-l poată împăca cu *atitudinea sa subiectivă* faţă de religiune. Unul a fost punctul de vedere al cercetătorilor credincioşi şi de tot altul a fost al celor necredincioşi de toate nuanţele. Pentru aceşti din urmă, religiunea trebuia să răsară dintr'un izvor tulbure şi amăgitor d. e. dintr'un interes egoist, dintr'o iluziune deşartă, dintr'o pioasă sinamăgire a omului primitiv etc. — pentrucă, în acest caz, posesiunea ei nu e o datorie, preceptele ei nu obligă şi întreg rostul ei încetă pentru omul cuminte.

Prin urmare nu entuziasmul curat pentru a descoperì adevărul, ci anumite prejudiţii ale minţii şi dorinţe ale inimii au creat mulţimea hipotezelor câte există cu privire la originea re-

ligiunei. Iar când interese de această natură stăpânesc pe cercetător, atunci ochii lui sufletești se întunecă și nu nimeresc calea care duce în sanctuarul adevărului. Și pe terenul cercetărilor științifice au valoare cuvintele Mântuitorului: «cei curați cu inima vor vedea pre Dumnezeu», adecă vor cunoaște adevărul.

Cu unele hipoteze greșite privitoare la originea religiunii, și anume cu acelea cari sunt susținute de aderenții evoluționismului religionar, ne-am ocupat cu altă ocazie în această revistă.[1] De data aceasta vom examina o hipoteză, care prin felul ei ușuratec află crezământ în cetele semidocților înstrăinați de credință și biserică.

E vorba de vechea părere, că *preoții* ar fi inventat religiunea din motive de egoism. Voind ei, adecă, să-și asigure pentru totdeauna și pe ușor o tihnită existență materială și o poziție cu vază în societatea omenească, sub inspirația acestui duh rău, au iscodit credința, că într'o lume nevăzută ar exista niște ființe mai înalte, dela a căror voință atârnă soartea oamenilor. Acele ființe puternice, ziceau preoții, trebuesc îmblânzite și predispuse în favorul oamenilor, ca să nu le fie spre stricăciune. Dar cine o poate face aceasta, decât aceia cari le cunosc voia și dorințele, adecă preoții? Astfel ș'au luat preoții asupra lor rolul de mijlocitori între ființele iscodite de dânșii și între oameni. Se înțelege, că pentru o slujbă atât de însemnată și onorifică, pretindeau ei a fi remunerați cu dărnicie. Și ce n'ar fi dat bieții oameni, înfricați cu fantoma unor strașnice ființe, ca să scape de relele și primejdiile ce îi amenințau! N'au adus ei la altar primițiile din tot ce aveau mai bun, drept jertfă, pe care apoi o consumau preoții? Și nu sunt și astăzi tot preoții aceia cari trag mai multe foloase pe urma religiunei? Deci cine altul, decât dânșii, a avut interes să iscodească credința în Dumnezeu?

Atari vorbe mai află răsunet și astăzi în inima multor semidocți, a căror judecată e întunecată de porniri dușmănoase în contra preoțimei, a bisericei și religiunei. Mintea unor asemenea oameni nu e în stare să observe contrazicerea în care se află, fiindcă din inima lor vorbește patima. Incercarea de a-i convinge cu argumente despre absurditatea părerilor ce le au,

[1] Vezi: Nrii 2, 3, 5 și 6 din anul 1907.

nu prea reuşeşte, căci mreja patimilor cu anevoie o poţi sparge prin rezoane raţionale.

Contrazicerea afirmaţiei, că preoţii au inventat religiunea, e în sine evidentă. Căci care e chiemarea preoţilor? De a fi slujitori ai religiunei. Prin urmare cine a trebuit să existe mai întâi: religiunea sau preoţii? Fără îndoială că e absurd a grăì de preoţi înainte de ce ar fi existat religiunea. A trebuit doar să existe mai întâi religiunea și numai după aceea au putut fi instituiţi preoţii ca slujitori ai ei. Atunci cum se poate spune că preoţii au iscodit religiunea? Istoria ne și dovedeşte că, la început, religiunea nici n'a avut slujitori anume, preoţi de profesie, ci funcţiunile religioase le săvârşau pe atunci capii de familie. Şi astăzi mai există încă popoare, cari au religiune, dar o tagmă preoţească le lipseşte. In istoria altor popoare ni-s'a păstrat chiar și data instituirii unei tagme a preoţilor ca slujitori ai altarului, d. ex. la Evrei. Deci *religiunea*, cum e firesc şi logic, *a creat* starea preoţească, iar *nu preoţii au inventat religiunea.*

Credinţa în Dumnezeu e răspândită la toate neamurile pământului. N'a existat în trecut și, după cum au dovedit cercetările istorice și etnografice mai nouă, nu există nici astăzi vre-un popor, care să fie lipsit cu desăvârșire de orice idei religioase. Acum — chiar admiţând contrazicerea evidentă, că preoţii au existat înaintea religiunii — putem noi presupune, că ar fi fost ei în stare să înşele omenimea întreagă, răspândind o credinţă deșartă, pe care au iscodit-o din motive egoiste? O omenime întreagă să nu fi putut demasca, într'un timp atât de îndelungat, interesele neguţătoreşti ale câtorva înșelători, cari i-a vândut o marfă închipuită? E peste putinţă a crede aşa ceva.

Dar să admitem, fără a recunoaşte, că preoţii ar fi existat înaintea religiunii şi că ei ar fi răspândit-o la toate popoarele — şi nici în acest caz nu e deslegată întrebarea privitoare la originea credinţii în Dumnezeu, fiindcă trebue să ne'ntrebăm: de unde au avut *preoţii* acea credinţă? Cum au ajuns *ei* la idea despre fiinţe divine, cari hotăresc destinele oamenilor?[1] Numai arătând cum au ajuns în posesiunea ideii despre ceva divin *ceice au avut-o mai întâi,* se dă o soluţie oarecare originei religiunei. Dar părerea că preoţii au inventat religiunea, pe lângă toate contrazicerile ce le conţine, se abate cu totul dela o atare soluţie.

[1] *Dr. V. Găina:* Universalitatea, fiinţa şi originea religiunii. Cernăuţ 1899 pag. 101.

Este adevărat, că preoţii au avut la toate popoarele un rol de căpetenie în afacerile religioase. Dar rolul lor s'a mărginit numai la propagarea învăţăturilor religioase, la introducerea, modificarea sau înlăturarea unor anumite forme religioase, la orânduirea actelor cultului, la organizaţia socială a celor de o credinţă etc. Adevărat este şi aceea, că ei, ca slujitori ai altarului, au tras şi foloase materiale, au ajuns la o poziţie onorifică şi privilegiată în societatea omenească, pe care au influinţat-o în multe direcţiuni. Dar nu ei au inventat *idea religioasă în sine*, ci aceasta a trebuit să premeargă tuturor lucrărilor preoţilor relative la religiune, precum lucrarea sculptorului presupune existenţa materialului, din care vrea să cioplească statua.[1]

Dupăce am arătat până la evidenţă cât de absurd e a presupune că preoţii ar fi iscodit religiunea, să ne întrebăm: care poate să fie motivul ce a dat naştere unei asemenea păreri? Fără îndoială motivul principal pentru aceasta avem să-l căutăm în abuzul ce l-au făcut preoţii pe vremuri cu religiunea, întrebuinţându-o spre scopurile lor personale. Degenerând religiunea în mâna unor preoţi nevrednici într'o afacere de negoţ, uşor s'a ivit în mintea unora părerea, că tot preoţii au şi iscodit-o, ca să tragă foloase pe urma ei. Se ştie doar' că şi astăzi nimic nu poate să discrediteze mai uşor prestigiul credinţii în faţa poporului, decât purtarea nevrednică a acelor preoţi, cari abuzează de poziţia lor şi de sfinţenia religiunii. Ce concluziune logică rezultă din aceasta constatare? Aceea, ca preoţii să fie cei dintâi cari să se închine sfinţeniei credinţii, făcându-se propoveduitori ai ei, nu numai cu vorba, ci şi cu fapta şi mai ales cu fapta. Toată fiinţa şi toată lucrarea lor, ca slujitori ai altarului, să fie o întrupare vie a învăţăturilor ce sunt chemaţi a le propovedui, cu vreme şi fără vreme, spre mântuirea oamenilor! Aceasta identificare a vieţii cu credinţa, e semnul de distincţie al adevăratului preot. Şi numai astfel fiind, propoveduitori cu vorba spre învăţătură şi cu fapta spre pilduire, sămânţa adevărurilor sămânate, va încolţi în suflete şi va aduce roadele îmbelşugate ale vieţii vremelnice şi ale celei vecinice.

Dr. Nicolae Bălan.

---

[1] *Andreas Schill*: Theol. Principienlehre. 1895 p. 45.

BISERICA ȘI CATEHIZAREA.

II.

Astăzi, când peste biserică suflă vânturi grele, și din lăuntru, nu numai din afară, e chestie de existență pentru dânsa să se razime și mai mult pe cuvântul lui Dumnezeu și *să-l fructifice.*

Da, și cu atât mai de grabă, cu cât, iată! zilnic ne năpădesc înlăuntru spinii și pălămida, iar din afară ne vin atacuri grele.

Da, pentrucă dacă soartea bisericei e pusă de Christos pe *piatra credinței*, din partea noastră încă trebue să lucrăm la susținerea, apărarea și întărirea ei, iarăş numai întărind în sufletele credincioșilor, a tuturora, această piatră, *credința!*

Aceasta, însă, se poate numai — cum am mai zis — prin propoveduirea Cuvântului lui Dumnezeu, din care face parte integrantă și catehizarea.

Cum ne spune sfântul *Ioan Gură-de-aur* — adâncul cunoscător al puterii cuvântului lui Dumnezeu — «mai ascuţit este Cuvântul lui Dumnezeu decât sabia cea cu două ascuţişuri, care ajunge până la încheeturi și până la creeri și până la oase și până la gânduri şi până la inimi!»

Şi, ce altă sabie mai bună decât aceasta este, care să fie scoasă azi de clerul nostru, din teacă, pentru apărarea şi întărirea sfintei biserici?!

Dar, în sprijinul gândurilor noastre, chemăm mărturie și poruncitor și pe sfântul Apostol Pavel, care, mai mare autoritate fiind, grăeşte (Efeseni VI, 10—17): «Ce mai este, fraţii mei: întăriţi-vă întru Domnul și întru puterea tăriei lui. Imbrăcaţi-vă întru toate armele lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotriva meşteşugirilor diavolului. Că nu ne este nouă lupta împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva căpeteniilor... împotriva duhurilor răutăţii de sub ceriu. Pentru aceea *luați toate armele lui Dumnezeu*, ca să puteţi sta împotrivă în ziua cea rea şi toate isprăvindu-le să staţi. Staţi, drept aceea, încingându-vă mijlocul vostru cu *adevărul*, și îmbrăcându-vă în *platoșa dreptății*, și încălţându-vă picioarele voastre spre *gătirea evangeliei* păcii; peste toate luând pavăza *credinței*... și coiful mântuirii luaţi și *sabia Duhului, care este Cuvântul lui Dumnezeu*».

Trecem acì peste acel punct de mânecare al lucrului, că chestia catehizării ar trebuì regulată *din temeiu*, prin sistemizarea studiului catihetic deja în seminarele noastre pe bazele cele mai largi şi mai practice. Şi ne oprim îndeosebi cu gândul la terenul acela, unde se pregăteşte azi soartea viitorului popoarelor şi a bisericii — *şcoala*.

Şcoala, — cum ne spune un învăţat bărbat din biserica apuseană,[1] dela care biserică am putea învăţa multe bune şi folositoare pe terenul practic bisericesc, — *şcoala este terenul de misiune al preotului de azi.*

Da, şcoala, ai căreia mici «cetăţeni», vor fi chemaţi a fi ca mâne turma cuvântătoare şi blândă în staulul bisericii, ori gâlcevitorii, cari vor zădărnicì biserica în mersul ei pământesc, — dupăcum ni-i vom creşte.

Şi, Doamne, ce puţină grije s'a pus — şi a ajuns să se pună — până acum la noi pe catehizarea şcoalelor!

Catehizarea a fost lăsată în grija învăţătorilor noştri la şcoalele confesionale, iar la celelalte şcoale s'a rânduit — când s'a putut şi nu totdeauna s'a putut — câte un catihet, cu, ori fără de misiune preoţească.

Acele multe protocoale congresuale, precum şi protocoalele sinoadelor din cele trei eparhii ale mitropoliei, acele protocoale, pe cari ne obişnuim a le socotì de monumentele istoriei noastre contimporane bisericeşti şi a preocupaţiilor de căpetenie din sinul bisericii noastre — ne sunt mărturie: cât de puţin, ba chiar aproape deloc nu a luat biserica noastră, până în timpul din urmă, măsuri pentruca în general cuvântul lui Dnmnezeu să se propovăduiască cât se poate mai *intensiv* şi cât mai *efectiv*.

Dispoziţiile de aceasta natură lipsesc, cu deosebire, în privinţa catehizării.

Nu putem să ne gândim fără durere sufletească la aceasta stare de întrelăsare în trecut şi mai ales la *prospectele* ce ni-se deschid pe viitor, dacă se vor perpetua aceste stări dezolate în biserică.

Până acum, după cum firesc a fost, ne-am pasionat — înţeleg mai vârtos locurile şi factorii conducători ai bisericii — de

[1] Schüch: Pastoraltheologie pag. 859.

problemele *organizatorice* şi *administrative* ale bisericii; acum sunt la ordinea zilei problemele *financiare* ale bisericii şi nici nu ar fi bine să negligăm nici aceasta putere «lumească» care e averea şi banul.

Dar, mai presus de toate — şi e deja timpul suprem! — să vărsăm vieaţă sfântă şi să introducem Duhul lui Dumnezeu în acele forme de organizaţie şi administraţie bisericească, ca să nu ne trezim cu biserica la sfârşitul formalismului, care a înghiţit biserica Testamentului vechiu din mânile fariseilor şi cărturarilor răzimaţi pe litera legii.

Procesul de vivificare — ca să-i zicem aşa — al bisericii se poate începe numai cu sistemizarea bună şi norocoasă a învăţământului catihetic îndeosebi, menit a *regenera* şi a *întărì* şi a *direcţiona* vieaţa sufletească a masselor poporului şi mai ales a tinerimii de azi.

Nouă, în *aceasta* largă legătură a lucrurilor ne place să privim chestiunea catehizării.

Şi, după priceperea şi convingerea noastră, ţinem de cea mai neapărată şi urgentă trebuinţă, ca aceasta chestiune, a catehizării — întemeiată pe misiunea apostolică a clerului — să fie redată factorilor chemaţi a o administra, cari sunt preoţii noştri.

Aceasta o cere cuvântul expres al lui Christos, aceeaş poruncesc şi învăţămintele istorice şi practica bisericească şi disciplinară a creştinismului cum s'au manifestat ele în restimpul clasicismului acestuia.

Aceeaş o cere şi *demnitatea* clerului nostru, dar o cer şi *trebuinţele reale* ale bisericii, izvorîte din abaterile dela practica bună şi bine stabilită, dar alterată în cursul vremurilor.

Vrem, aşadar, ca biserica să-şi reia, în deplină extensiune, oficiul predicării cuvântului lui Dumnezeu, pentrucă, în adevăr, e ceva foarte respingător în sine şi foarte păgubitor în urmările spirituale pentru biserică faptul practicat până acì, ca pe viitorii credincioşi să-i iniţieze în învăţământul religiunei, persoane *fără dar de sus* şi fără misiune apostolică.

Sau, oameni buni! nu vă îngânduraţi, din acest punct de vedere, mai ales când vă daţi seamă, că dăscălimea noastră de până acì, cutropită de greul legii şcolare din urmă, nu va putea

şi nu va avea timpul fizic necesar să aprofundeze propunerea religiunei în şcoalele noastre?!

Nu facem recriminări nici căpeteniilor bisericii pentru întrelăsările din trecut în privinţa catehizării, — dar nici dăscălimii nu-i detragem din recunoştinţa pentru stăruinţele bune, cari le-au putut aduce în trecut — dar nu le vor mai putea pe viitor — pentru întărirea bisericii prin predarea învăţământului religiunei.

Nu, — ci dorim să vedem odată omul, cu *autoritate* şi pricepere şi totodată, omul de energică *iniţiativă* şi *stăruinţă* care să se pună pe lucru, d. e. în congresul nostru, proxim, pentru a repara ceeace atât de mult s'a pierdut din vedere de atâta vreme în privinţa catehizării, decând soartea noastră bisericească mult-puţin, putem zice, este în mânile noastre.

Ar fi tocmai vremea, să se aducă odată în Congres, dacă nu tocmai din partea Preasfinţitului Sinod arhieresc, în această privinţă dispoziţii definitive, cuprinzătoare, hotărîte şi energice, să se facă, adecă, din afacerea aceasta, chestie administrativă ori canonică, cum se va afla mai de bine, dar să se reguleze odată şi cât mai de grabă.

Baza este dată: Cuvântul lui Christos şi practica disciplinară a bisericii.

Să vedem, deci, şi noile «canoane», de cari aşa de ardentă trebuinţă are azi biserica noastră!

Nizuinţe «particulare» pentru săvârşirea catehizării prin preoţime am putea înregistra şi din vieaţa din urmă a bisericii noastre. Nizuinţele aceste însă, oricât de drepte şi bune sunt, nu se pot înactiva pe o întindere mai largă, cred că tocmai din cauza că a lipsit cuvântul greu şi hotărîtor al autorităţilor mai înalte din biserică: al Preasfinţitului Sinod arhieresc şi al Măritului Congres.

Spre a fi drepţi, însă, trebue să o mărturisim, că lipsa aceasta, e cauza *cardinală*, dar nu şi unica, — bineştiind că la un lucru atât de important şi de greu în sine cum e punerea catehizării de nou în mâna clerului, mai trebue să presupui nu numai însufleţirea şi zelul apostolic care-şi află baza în *inimi*, ci se mai recere şi o *instrucţie teologică* solidă în direcţiunea catihetică: condiţiunile acestea pe cari nu le putem crea clerului

pe cale miraculoasă, într'un moment, ci prin multe stăruinţe şi mai pre sus de toate — vreme.

Mie unuia, mi-se pare că cele mai intensive stăruinţe pentru revenirea clerului parohial la datorinţa catihetică, s'au pus la cale în dieceza Aradului.[1] De aceea ţin, că nu va fi fără de folos a schiţa ce s'a făcut aici şi ce rezultate s'au ajuns din acest punct de vedere.

Şi aici, ca în întreagă mitropolia de azi a noastră, înainte de inaugurarea vieţii noastre constituţionale, care a făcut chestie capitală din înfiinţarea şi susţinerea de şcoale, catehizarea a fost în grija preoţimei.

In măsura, însă, în care s'au sporit numărul şcoalelor şi al dascălilor poporali confesionali, preoţimea, cu puţine şi aproape disparente excepţiuni, s'a dat de-oparte dela propunerea religiunei. De aci însă erà să urmeze — în parte a şi urmat — răul cel mai mare pentru biserică: acreditarea falsei păreri că instrucţia în religiune aparţine dascălului şi nu preotului şi *divizarea apostolatului lui Christos* în paguba intereselor superioare ale bisericii, între doi factori, unul competent (clerul) şi altul necompetent (dăscălimea).

De aceea, guvernul bisericesc dă ordin circular (Nr. 2504/1891) — un ordin potrivit, cum am zice, periodului de *transiţie* al catehizării — ca la şcoală să se aplice de catihet învăţător ori preot, pe care protopopul îl va afla *de cel mai «corăspunzător»* pentru «misiunea» aceasta, înţelegându-se acì «nu numai zălul şi aplicabilitatea din punctul de vedere al cvalificaţiunei», ci şi alte împrejurări ale oficiului.

Ghiaţa, deci, trebuia spartă *oricum*, numai să fie odată spartă! Şi s'a şi spart. Dar silinţele aceste nu duseră — şi nu putură duce — la rezultatele dorite. De aceea, sinodul eparhial al Aradului, însuş se află îndemnat, în anul 1902, a-şi pune în cumpănă autoritatea când, prin concluzul său Nr. 119, îndatorà pe *fiecare preot să catehizeze, nu numai la şcoala confesională din parohia sa, ci şi la şcoalele străine din parohie.*

Astfel, în teorie, se trecù îndatorirea catehizării dela învăţători în mâna chemată a preoţimei.

[1] Dacă cineva se află jignit întrucât nu aş fi orientat pe deplin, arate ce s'a făcut şi în diecezele surori. Coloanele acestei Reviste stau deschise. Am câştiga, astfel, ca biserică, din împărtăşirea reciprocă a lucrărilor de până acì.

In anul 1906, sinodul aceleiaş eparhii, prin concluzul său Nr. 57 autorizează Consistorul să aplice mijloace disciplinare faţă de preoţii cari nu catehizează, dispoziţie pe care o înnoeşte în anul 1907 prin concluzul Nr. 56.

N'au lipsit apoi nici din partea consistorului dispoziţiile de lipsă pentru *convingerea* preoţimei despre importanţa revenirei dânsei la oficiul catihetic.

Ne vine bine la mână tocmai circularul consistorial Nr. 2634/906 pe care-l redăm în parte, acì:

Intre obiectele de învăţământ ale şcolii noastre poporale confesionale, după firea lucrului locul de căpetenie îl ocupă — şi trebue să-l ocupe — studiul religiunei. Catehizaţiunea deci, şi respective şi regularea chestiunei catehizării, e o necesitate de prima ordine atât pentru şcoală ca atare, cât şi în genere pentru biserica noastră.

Natura studiului religiunei a reclamat în genere, în toate timpurile, ca acest obiect de învăţământ să fie propus de persoane cu *misiune specială de preoţi.*

Iisus Christos, începătorul preoţiei creştine încă făcù ca *apostolia sacramentală şi apostolia culturală să fie strâns îmbinate;* de acì a rezultat, că timpurile primelor veacuri ale creştinismului străluciră ca o periodă de aur în istoria creştinismului, iar în istoria lumii ca o periodă de reformă esenţială nu numai a ideilor religioase, ci şi pe terenul social-cultural.

Invăţămintele trecutului ne dictează şi nouă, ca nu numai ca biserică să ne păstrăm în organismul dogmatic şi administrativ îndrumarea spre viitor scoasă din veacurile trecutului, ci acele învăţăminte ne dictează şi acea, ca în organismul acesta al bisericii noastre, care e şi naţională, să reîmpământenim şi să cultivăm şi credinţa în cultură, *să revenim la firul rupt al vechilor tradiţii şi tendenţe culturale ale bisericii lui Christos.*

Să facem, ca şi preotul modern să-şi ia partea din misiunea de învăţător, după pilda istoriei religioasă a omenimei din toate timpurile şi după pilda începătorului preoţiei creştine, care a sfinţit şi întărit aceasta datorinţă prin cuvintele (la s. evangelist Matei XIX 14): «Lăsaţi pruncii să vină la mine!»

Aceasta a fost şi intenţiunea Sinodului nostru eparhial din anul 1902, care prin concluzul său de sub Nr. 119 a îndatorat clerul parohial, de a catehiza, adecă fiecare preot nu numai la şcoala confesională, ci şi la toate celelalte şcoli din parohia sa, fără deosebire de caracterul lor, întru cât ar avea la acele şcoli elevi de limba şi confesiunea noastră.

Aceasta intenţiune a Sinodului eparhial însă, care s'a comunicat onoratului cler parohial prin ordinul consistorial de dd. 13/26 Iunie 1904 sub Nr. 1077/1904, în lipsa de zăl şi însufleţire apostolică, s'a zădărnicit în unele părţi în mare măsură; preoţimea parohială, prin fel şi fel de pre-

textări a declinat dela sine îndatorirea catehetică, care e o parte, şi încă însemnată, a misiunei preoţeşti, inseparabilă de după natura sa de celelalte datorinţe spirituale-pastorale. şi administrative.

Astfel apoi Sinodul eparhial, în sesiunea ordinară din acest an, s'a simţit dator de nou să revină la chestiune şi, prin concluzul său de sub Nr. 57., a însărcinat Consistorul se păşască *cu toată rigoarea* la executarea concluzului Sinodal susprovocat, de sub Nr. 119 din 1902 relativ la catehizare.

Când punem deci în prospect toate măsurile, cari să ne ajute la degajarea de însărcinarea Veneratului Sinod eparhial, dorim să fim înţeleşi de cătră iubita preoţime parohială aşa, că în executarea pomenitelor concluze ne va determina nu numai datorinţa de a corespunde însărcinării primite dela reprezentanţa administrativă cea mai înaltă a diecezei noastre, ci şi aceea convingere tare, că chestiunea catehizării prin preoţi, pe lângă interesul de ordine culturală, mai urmăreşte *şi un interes pastoral.*

Păstorul parohiei adecă trebue să se pună pe sine în strâns raport cu elevii cercetători de şcoală; cu cei dela şcoala confesională: pentru a sporì în mintea lor cunoştinţele religioase-morale, iar în inima lor sentimentul alipirii cătră biserică, care sentiment să formeze pentru mai târziu baza de operaţie cu succes şi lesnicioasă în vieaţa pastorală-administrativă a parohiei, în guvernarea credincioşilor; pe când faţă cu elevii noştri dela şcoli streine catehizarea lor e singurul mijloc pentru a-i păstra în legăturile bisericii şi neamului.

Motive de disciplină canonică în locul prim, dar şi motive de ordine pastorală şi culturală sunt deci la mijloc, cari reclamă, ca preotul român să urce catedra şcolii confesionale — el celce are misiune de sus pentru propunerea religiunei — să înveţe pe mititeii fii ai bisericii: a păzì credinţa străbunilor, a fi tari în iubirea de biserică şi a respecta instituţiunile noastre bisericeşti-culturale precum şi persoanele puse în serviciul acelei credinţe, acelei biserici şi în al acelor instituţiuni.

Numai astfel putem conta la progres solid şi paralel în credinţă şi în cultură adecvată firii noastre, şi trecutului şi viitorului nostru ca biserică şi neam.

Afară de aceasta, tot pentru a câştiga preoţimea pentru oficiul catihetic prin convingere şi nu prin asprimea disciplinei, s'a recurs la cel mai potrivit mijloc, care este ţinerea de *conferinţe pastorale-catihetice.*[1]

---

[1] Deabia în zilele trecute cetirăm („Neamul Românesc“ din acest an, pag. 531—532), că în judeţul Covurluiu din Ţară s'au ţinut conferenţe preoţeşti şi, îndeosebi că: *„Preoţii au insistat asupra datoriei, ca ei să predea învăţământul religios în şcoli şi ca ei să-şi îndrepte în deosbi atenţia asupra generaţiilor ce se rădică“.* — Se deşteaptă, aşa se vede, conştiinţa apostoliei la preotul român. De ce nu s'ar da şi la noi tot mai multe impulsuri la trezirea ei?!

Scopul acestor conferențe este vădit din cuprinsul circularului consistorial Nr. 3157/1907, pe care-l redăm în următoarele:

În vremea din urmă întreagă biserica creştină, ţinând samă de spiritul timpului atât de duşmănos instituţiunilor religioase, pune o deosebită grije pe aceea, că tinerimea să fie instruată cât mai temeinic în învăţăturile religioase.

Biserica noastră încă a prins acest îndemn al vremii şi a impus preoţimei, prin concluze sinodale şi prin ordine consistoriale, să-şi facă datorinţa catihetică, fiind aceasta *numai o parte* a complexului care constitue oficiul liturgic al clerului nostru parohial.

Inainte de a da curs deplin rigoarei, pe care a dispus Sinodul eparhial prin concluzul său Nr. 56 din 1907 ca s'o aplice Consistorul faţă de preoţii cari nu catehizează sau nu ar catehiza cu rezultat deplin mulţumitor, — acest Consistor află de bine a dispune, acum în pragul anului şcolar nou, următoarele:

1. Preoţii din fiecare tract protopopesc sunt îndatoraţi a se întrunì cel puţin odată la an, la locul şi ziua designate din partea protopopului tractual *în conferenţă pastorală-catihetică,* care va trebuì să se ţină însă necondiţionat până în pragul sfintelor sărbători ale Naşterii Domnului.

2. Terminele conferinţelor vor trebuì anunţate Consistorului cu 14 zile mai înainte, pentruca eventual să se reprezinte la ele prin vr'un exmis.

3. *Participarea* la conferenţele pastorale-catihetice *e obligătoare pentru toţi preoţii* tractului, precum şi pentru ceialalţi catiheţi, pe cari i-ar fi aplicat Consistorul în aceasta calitate, chiar dacă aceia nu ar fi preoţi. Dreptaceea, preoţii, precum şi ceialalţi catiheţi, cari ar absenta dela conferinţa aceasta fără motiv deajuns, vor trebuì arătaţi Consistorului pentru tractare în calea ordinei.

4. Ca obiecte de discutat în aceste conferinţe recomandăm deocamdată următoarele chestii:

a) cari sunt în general *pedecile* neatârnătoare de preoţime, cari îi stau în calea catehizării? şi cari sunt, în special, pedecile afacerii în tractul respectiv. Cari ar fi *mijloacele,* la cari să recurgă însaş preoţimea pentru delăturarea acelor pedeci generale şi speciale? şi că ce fel de mijloace ar fi de trebuinţă să aplice însuş Consistorul pentru a ajuta preoţimea la îndeplinirea misiunei catihetice cu rezultat tot mai bun?

Intrebările aceste vor trebuì desvoltate potrivit, în chip de disertaţie.

Atari disertaţii trebuesc insinuate protopopului cu cel puţin 8 zile înainte de terminul conferenţei, – şi întrucât acele vor fi obiective şi vrednice de luare aminte, vor fi admise ca primul punct al ordinei de zi după deschiderea conferenţei.

Atari disertaţii le legăm de *ambiţia* preoţimei şi după cetirea lor vor avea să se facă obiect de discuţie în conferenţă, iar rezultatul discuţiei se va cuprinde în formă de concluz, la protocol. Alt obiect pentru conferenţele pastorale-catihetice vor fi:

b) disertații din domeniul *teoretic* al catiheticei şi *lecțiuni practice* din studiul religiunii, asupra vr'unui punct din studiul religiunii. Aceste lucrări încă vor avea să fie puse în discuțiune spre scopul, ca preoții înşişi să contribue reciproc la îmbogățirea cunoştințelor sale catihetice.

Rezultatul discuțiunei asupra acestor teme de asemenea se va trece la protocol, în formă de concluz, apreciându-se acele în termini cât mai limpezi și cât mai scurți.

Pentru acum, cât şi pentru viitor, protopresbiterul concernent va avea *să designeze din oficiu și din bună vreme* pe acei doi preoți, cari să concurgă la conferență cu disertația teoretică și cu lecțiunea practică, alegându-i mai ales dintre preoții, cari funcționează cu bune rezultate de catihet.

5. Catiheții noştri, angajați de Consistor în această calitate, chiar şi dacă nu ar fi ei preoți, încă sunt îndatorați a concurge cu lucrările prescrise mai sus sub lit. b).

6. Disertațiile indicate mai sus în pct. 4 vor trebuì alăturate la protocolul conferenței şi împreună cu acela trebuesc suşternute Consistorului în termin de 14 zile dela ținerea conferenței, pentru a se lua dispozițiile de lipsă şi eventual pentru a se publica în organul oficios lucrările mai bune.

Conferențele acestea s'au ținut în toate tractele şi au avut acel efect, că au apropiat și mai mult — întrucât este posibil între greutățile începutului şi pe lângă înrădăcinata preocupație contra catehizării — oficiul catihetic de mintea şi inima clerului nostru parohial.

Că pe bună cale a pornit afacerea în chipul schițat până acì, se vede mai ales din două lucruri: *crește deja numărul acelor preoți cari* cu dragă inimă *se angajază* a-și face oficiul apostolesc în mijlocul școlarilor. Pe de altă parte, drept dovadă despre profunditatea convingerii ce se înstăpânește în jurul clerului nostru despre preferințele catehizării prin preoțime, încep a răsărì autori de cărți de religiune — din jurul preoților noștri dela sate.

Binecuvântă, Doamne, îndemnurile lor și fă, să-i înțeleagă toți frații noștri dela sate!

Pe lângă ajutorul ceresc, însă, mai avem trebuință și de îndemnurile mai marilor bisericeşti, spirituali și administrativi, cari sunt P. Sfințitul Sinod Episcopesc și Măritul Congres.

Să sperăm, aşadar, că și acești factori vor aprecia situația și trebuințele ei, și vor afla cuvântul de îndemnare şi de sprijinire pentru a pune o singură și nedespărțită apostolie a lui Christos în deplină practică, îmbrățișând și catehizarea.

Dr. Gh. Ciuhandu.

B. SPINOZA ȘI PANTEISMUL.

— Studiu apologetic. —

(Urmare).

În partea a doua a Ethicei, tractează Spinoza despre ființa și originea sufletului (spiritului) omenesc. *De natura et origine mentis.* Ca parte întroducătoare îi servesc iarăș definiții și axiome. Spinoza deosebește trei feluri de cunoștințe, dintre cari cea mai însemnată e aceia pe care o avem noi despre D-zeu. D-zeu — *res cogitans* și *res extensa; cogitatio* și *extensio,* sunt cele două atribute ale lui D-zeu. Cauza tuturor ideilor singuratice e D-zeu, ca ființă cugetătoare, după cum cauza tuturor lucrurilor văzute e D-zeu, cu atributul întinderii. Ideile n'au de cauză așa numitele *Ideata,* precum nici lucrurile n'au de cauză ideile. Dar în acelaș fel și cu aceiaș necezitate, precum izvoresc concepțiile din atributele cugetării, purced și lucrurile din atributele întinderii. *Ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio rerum.*[1] Ordinea și împreunarea ideilor este aceiaș ca și ordinea și împreunarea lucrurilor. Aceia ce izvorește din firea nemărginită a lui D-zeu în extern *(formaliter),* în aceiaș ordine și împreunare și în concepții *(obiective). Et ideo sive naturam sub attributo extensionis sive sub attributo cognitionis, sive sub alio quocunque concipiamus, unum eundemque sive unam eandemque causarum connexionem, reperiemus.*[2] Spinoza nu admite libertatea voinții, deoarece spiritul omenesc nu-i nimic alta decât un mod hotărît al cugetării. Voința omenească e supusă principiului cauzalității întocmai ca orișicare obiect. *In mente nulla est absoluta sive libera voluntas, sed mens ad hoc vel illud volendum determinatur a causa, quae etiam ab alia determinata est et hae iterum ab alia et sic in infinitum.*[3] Fiecare lucru e determinat. Libertatea omenească e o înșelare și o închipuire, care durează până atunci, până când nu se cunosc cauzele din cari se lucră și se făptuește. D-zeu numai într'atâta se poate numì liber, întrucât nu-i hotărît *prin* și *din* nimic, fiindu-și *causa sui.* Spiritul omenesc nu posede o libertate absolută a voinții; acea dorință de a afirma sau a nega idei, nu e o dorință fără cauză, ci e legată de o concepție oarecare și precum singuraticile acte ale voinții și concepțiile lor sunt între sine identice, asemenea sunt și voința și intelectul.

*
* *

Partea a treia a Ethicei tractează despre originea și ființa *afectelor.* Spinoza avea firma convingere, că numai deplina în-

[1] Spinoza, op. cit. II. Prop. 7.
[2] Spinoza, op. cit. II. Prop. 7 schol.
[3] Spinoza, op. cit. II. Prop. 48.

ţelegere a firii omeneşti poate forma temelia moralei, iar neavând posibilitatea de a cunoaşte şi explica afectele *(pasiunile)*, nu se poate cuprinde şi înţelege nici firea omenească. S'a vorbit mult, foarte mult, despre afecte, dar nimenea n'a fost în stare să le demonstreze pe deplin originea şi să le pătrundă cu înţelegere profundă firea şi puterea lor. Pentrucă şi Descartes, orişicât de ager ar fi pătruns firea afectelor, totuş s'a lăsat încătuşat de credinţa tare în libertatea omenească şi astfel cu toată priceperea şi agerimea minţii sale, şi-a perdut terenul solid.[1] Sub afect înţelege Spinoza astfel de pasiuni ale corpului, prin cari se măreşte sau se micşorează, se promovează sau se mărgineşte aptitudinea lui de a lucra şi totdeodată înţelege el şi ideile acestor afecte. *Per affectum intelligo corporis affectiones quibus ipsius corporis agendi potentia augetur vel minuitur, invatur vel coërcetur et simul horum affectionum ideos.*[2] Trecerea spiritului dela o deplinătate mai mare, la una mai mică, întemeiază afectele bucuriei şi ale tristeţii. Bucuria este acel stadiu de suferinţă în care sufletul trece la o deplinătate mai mare. *Per laetitiam itaque in sequentibus intelligam passionem, qua mens ad maiorem perfectionem transit.*[3] Tristeţa este acel stadiu de suferinţă în care sufletul trece la deplinătate mai puţină.[4] Dorinţa (*cupiditas*, pofta) este un impuls conştient. *(Appetitus cum eiusdem conscientia)*;[5] impulsul, *quatenus determinata est ad agendum, quae ipsius conservationi inserviunt.* Fiecare lucru tinde să-şi susţină existenţa. *Unaquaequae res, quantum in se est, in suo esse perseverare conatur.*[6] Intregul organism şi acel al omului, năzueşte spre susţinerea şi promovarea existenţii proprii. Pe această propoziţie îşi zideşte mai departe Spinoza întreg sistemul său filosofic, deducând din dorinţa aceasta toate afectele, ca urmări necesare. Această dorinţă sau se promovează, se mulţumeşte sau se împiedecă; sau năzuim spre desăvârşirea fiinţii noastre, sau o oprim. Conştiinţa stadiului prim, e afectul bucuriei, conştiinţa celui din urmă, afectul tristeţii. Aceste trei afecte: *cupiditas*, *laetitia* şi *tristitia* (şi nu cele 6 ale lui Descertes: admirarea, iubirea, ura, dorinţa, bucuria şi tristeţa) le consideră Spinoza de afecte principale, şi toate celelalte le deduce din aceste trei. Iubirea d. e. e bucuria asociată cu ideea (concepţia) cauzei externe. *Amor nihil aliud est, quam laetitia concomitanto idea causae externae;*[7] ura e tristeţa asociată

---

[1] Spinoza, op. cit. III. Praefatio.
[2] Spinoza, op. cit. III. Def. 3.
[3] Spinoza, op. cit. III. Prop. 11 Schol.
[4] Spinoza, op. cit. III. Prop. 11 Schol.
[5] Spinoza, op. cit. III. Prop. 9 Schol.
[6] Spinoza, op. cit. III. Prop. 6.
[7] Spinoza, op. cit. III. Prop. 16 Schol.

de cauza externă; speranţa nu-i altceva decât bucuria nestatornică, care izvoreşte din imaginea unui lucru ce se va întâmpla în viitor sau a trecut, de succesul căruia suntem îndoelnici. *Homo ex imagine rei praeteritae aut futurae, eodem laetitiae affectu afficitur, ac ex imagine rei praesentis.*[1] Frica dimpotrivă e o tristeţă nestatornică, izvorîtă din imaginea unui lucru dubios etc.

Din natura afectelor deduce Spinoza legile lor, cari, după cum zice el, sunt tot aşa de nerăsturnabile ca şi legile mehanice. Sufletul iubeşte aceia ce-i înmulţeşte puterea de a lucra; el se întristează de nimicirea ei şi se bucură de promovarea ei. Se bucură de nimicirea acelora pe cari le ureşte. Noi îl urîm pe acela pe care-l bucură cele urgisite de noi şi-l iubim pe acela pe care asemenea îl întristează. Compătimirea se sprijineşte pe aceiaş temelie ca şi pizma. Doctrina despre afecte o continuă Spinoza în partea a patra a Ethicei.

*
* *

În partea aceasta tractează Spinoza despre *servitutea omenească*, adecă despre imposibilitatea omului de a-şi conduce şi înfrâna afectele. Omul, supus afectelor, nu se poate conduce după puterea şi voinţa sa, ci e sclavul împrejurărilor externe, sau al sorţii *(fortunae)* şi adeseori văzând binele, e silit să prefereze răul. *Humanam impotentiam in moderandis et coërcendis affectibus servitutem voco;* şi mai jos, *ut saepe coactus sit, quamquam meliora sibi videat, deteriora tamen sequi.*[2] Deducţiile din partea aceasta a Ethicei, se sprijinesc mai cu samă pe definiţiile *binelui* şi ale *răului.* Sub bine, înţelege Spinoza aceea despre care suntem siguri că ne este folositor şi sub rău, aceea ce ştim noi sigur, că ne împiedecă să ne facem părtaşi la ceva bun. *Per bonum id intelligam, quod certo scimus impedire, quo minus boni alicuius simus compotes.*[3] *Utilul*, îl defineşte Spinoza, ca mijlocul acela pe care ni-l propunem, ca să ajungem cât mai mult idealul firii omeneşti. Concepţiile *bonum* şi *malum*, nu deseamnă ceva *absolutes*, cari s'ar afla în lucruri, întrucât acestea pot fi imaginate în sine şi pentru sine, ci sunt concepţii relative, cari se deduc din reflexiunea despre relaţia lucrurilor între sine. Asemenea se exprimă Spinoza şi în *Adnexul* cărţii prime a Ethicei, unde zice: «Dupăce oamenii s'au convins că totul se întâmplă numai de dragul lor, au fost necezitaţi să creadă, că acele lucruri sunt mai excelente pentru ei, cari le erau mai folositoare şi acele lucruri să le preţuiască mai mult, de cari erau atinşi mai plăcut. Din acestea şi-au înfiripat toate acele concepţii, după cari îşi explicau

[1] Spinoza, op. cit. III. 17 Schol.
[2] Spinoza, op. cit. IV. Praefatio; Ovidius, Metamorf. VII. v. 20 sqq.
[3] Spinoza, op. cit. IV. Def. 1 şi 2.

firea lucrurilor ca: bine, rău, ordine, disordine, cald, rece, frumuseţe, urît» etc.[1] Din axioma, că nimic singuratic nu poate exista în natură, fără de a fi întrecut de puterea altuia, urmează că omul ca fiinţă singuratică, ca o parte a naturii întregi şi a puterii ei, ca o parte mărginită a nemărginitei puteri d-zeeşti, este supus pasiunilor sau cu alte cuvinte, ajunge în astfel de împrejurări, a căror cauză deplină nu se află într'ânsul şi a căror putere şi tărie este hotărîtă de relaţiunea ce există între puterea cauzelor externe şi între puterea proprie. Un afect poate fi învins numai prin un alt afect mai puternic, prin urmare nu prin adevărata cunoaştere a binelui şi a răului, întrucât această cunoştinţă se poate numì adevărată, ci numai întru atât, întrucât această cunoştinţă este totdeodată un afect al bucuriei sau al tristeţii şi prin urmare poate fi mai puternic decât afectul opus. Fiecare năzueşte cu necesitate după acele lucruri cari i-se par folositoare şi deoarece mintea nu pretinde nimic nefiresc, cere ca fiecare să năzuiască după acele lucruri, cari întru adevăr i-se par de folos la susţinerea *eului* propriu şi la ajungerea unei deplinătăţi superioare. Acea ce considerăm noi de bine şi folositor, pentru a putea duce o vieaţă raţională, avem dreptul să o luăm în posesiunea noastră şi să o întrebuinţăm; iar tot ce socotim de rău, tot ce ni-se împotriveşte ca să ducem o viaţă raţională, toate acelea le putem depărta dela noi. În general este permis fiecăruia, după cel mai sublim drept natural, a face aceea ce-i promovează folosul său propriu. Exercitarea şi promovarea acelei activităţi care izvoreşte din necesitatea internă a spiritului omenesc, e adevărata cunoştinţă şi din această nizuinţă mânecă toate virtuţile. Prin urmare lucrurile sunt întru atât bune, întrucât îl ajută pe om la adevărata cunoştinţă şi întru atâta rele, întrucât îl împedecă pe om ca să-şi perfecţioneze raţiunea. Cunoştinţa nu e numai o putere, ci şi o virtute. *Pasiunea* o întunecare a cunoştinţii; robiţi de ea, noi nu putem cunoaşte clar şi precis, suntem asemenea orbilor, suferim sub stăpânirea ei tiranică. Din starea aceasta a sclăviei, trebue să tindem nezăbovind, spre o stare a libertăţii. Numai oamenii liberi sunt cei mai mulţumitori, unul faţă de celalalt şi omul liber nu poate lucra nicicând urmând scopurilor ascunse şi mişeleşti, ci totdeauna pe faţă şi onorabil.[2] Termin partea aceasta, cu apoteozarea dorului etern de vieaţă al omului liber. La nimic mai puţin nu se poate cugeta omul liber, decât la moarte. *Homo liber de nulla re minus, quam de morte cogitat, ut eius sapientia non mortis, sed vitae meditatio est.*[3]

[1] Spinoza, op. cit. I. Appendit.
[2] Spinoza, op. cit. IV. Prop. 72.
[3] Spinoza, op. cit. IV. Prop. 67.

In partea a cincia a Ethicei, tractează Spinoza tocmai despre puterea intelectului sau despre libertatea omenească, arătând puterea ce o are raţiunea, asupra stăpânirii oarbe a afectelor. *In hac ergo de potentia rationis agam, ostendens, quid ipsa ratio in affectus posit, et deinde quid mentis libertas seu beatitudo sit.*[1] etc. Afectul, luat ca *passio*, e o concepţie distrugătoare, îndată însă ce ne putem face o cunoştinţă clară şi hotărîtă despre el, ceeace e foarte posibil, încetează de-a mai fi o pasiune. *Affectus, qui passio est, desinit esse passio, simulatque eius claram et distinctam formamus ideam.*[2] Cunoaşterea adevărată a afectelor e cel mai bun mijloc de vindecare împotriva lor. Cu cât spiritul cunoaşte mai profund necesitatea tuturor lucrurilor, cu atât pătimeşte el mai puţin din partea afectelor. Ele ajung în puterea noastră, le biruim, oştindu-ne împotriva lor, şi ne eliberăm de sub jugul lor apăsător. Cine se cunoaşte pe sine şi îşi cunoaşte şi afectele sale cu preciziune, se bucură de această cunoaştere, tinzând la o perfecţiune mai mare şi mulţumindu-le impulsurile lor originale. Această bucurie e asociată cu concepţia lui D-zeu, deoarece fiecare cunoaştere limpede invoalvă în sine această concepţie. Toate lucrurile se reduc la cauza lor ultimă, la D-zeu. Cu cât cunoaştem mai bine lucrurile, cu atât ne putem imagina mai desluşit pe D-zeu. Bucuria asociată de concepţia cauzei sale, e *iubirea* şi prin urmare acela care se cunoaşte mai bine pe sine şi afectele sale, acela iubeşte pe D-zeu şi iubirea lui va fi atât mai grandioasă, cu cât cunoştinţa lui e mai desăvârşită. *Qui se suosque affectus clare et distincte intelligit, Deum amat, et eo magis quo se suosque affectus magis intelligit.*[3] Această iubire trebue să ne umple şi să ne cuprindă sufletele, fiind împreunată cu cunoştinţa tuturor afectelor. Această iubire e afectul cel mai puternic şi lui nu i-se poate asemăna nici unul. Acest imperiu al iubirii nu cunoaşte suferinţa, în oameni viază bucuria dulce fără întristare şi ura e străină din inimile omeneşti. *Deus expers est passionum, nec ullo laetitiae aut tristitiae affectu afficitur.*[4] D-zeu e liber de toate pasiunile, pentrucă toate ideile, ca idei ale lui D-zeu, sunt adevărate şi D-zeu, conform firii sale, nu mai poate progresa la o deplinătate mai mare, sau regresa la una mai mică. Prin urmare D-zeu nu poate fi mişcat *(aficiat)* prin bucurie sau tristeţă şi nici prin ură sau iubire. *Nemo potest Deum odio habere.*[5] Cine iubeşte pe D-zeu, nu poate pretinde o iubire reciprocă din partea lui, deoarece prin aceasta ar dori ca D-zeu

[1] Spinoza, op. cit. V. Praefatio.
[2] Spinoza, op. cit. V. Prop. 3.
[3] Spinoza, op. cit. V. Prop. 15.
[4] Spinoza, op. cit. V. Prop. 17.
[5] Spinoza, op. cit. V. Prop. 18 Demonstr.

să nu fie D-zeu. Iubirea lui D-zeu constă numai în cunoaşterea lui şi deoarece aceasta ştie, că D-zeu e liber de afecte, rezultă cu necezitate, că nu putem pretinde dela D-zeu iubire reciprocă. *Qui Deum amat, conari non potest, ut Deus ipsum contra amet.*[1] Această iubire e binele suprem pe care îl putem dorì noi, urmând poruncii raţiunii. Capabilitatea spiritului la imaginaţie şi la reamintire e legată de dăinuinţa corpurilor. *Mens nihil imaginari potest, neque rerum praeteritam recordari, nisi durante corpore.*[2] În D-zeu există cu necezitate o idee, care exprimă sub forma eternităţii fiinţa corpurilor omeneşti. Prin urmare spiritul omenesc nu se poate nimicì deplin, ci rămâne ceva din el în etern. *Mens humana non potest cum corpore absolute destrui, sed eius aliquid remanet, quod aeternum est.*[3] Iubirea intelectuală a lui D-zeu e eternă. Spinoza nu admite o nemurire individuală. Ideea care exprimă fiinţa *(essentia)* corpului sub forma eternităţii e numai un *modus* hotărît al cugetării, care aparţine cu necezitate la fiinţa spiritului *(ad mentis essentia)*. Această eternitate, nu poate fi hotărîtă prin măsura duratei în timp, prin urmare noi nu ne putem da seama de o existenţă anterioară a noastră, de o existenţă care a premers celei actuale — corporale. *Nec tamen fieri potest, ut recordemur nos ante corpus existisse, quando quidem nec in corpore ulla eius vestigia dari, nec aeternitas tempore definiri, nec ullam ad tempus relationem habere potest.*[4]

Căutând izvoarele acestui panteism mistic, ajungem până la grandioasa filozofie a lui *Platon.* Toate acele concepţii despre o înălţare a sufletului la D-zeu, cugetându-ni-le ca extaz sau ca o contemplare interioară şi sfântă, ne amintesc de învăţătura lui Platon despre *Eros.* Dar şi în învăţătura aceasta era clar exprimat, că sufletul numai din cauza aceea se poate ridica la D-zeire, pentrucă însuş face parte din fiinţa lui D-zeu şi ca demonstrare a acestei participaţiuni a sufletului servesc iubirea şi dorinţa după cunoaştere. Această iubire, la Spinoza nu-i o aprindere, o învăpăiare extatică a sentimentului, ci cu câtă căldură o poartă el în sine, cât de mult îi umple lui vieaţa internă, cât este el de luminat despre fiinţa ei, totuş acest impuls religios se poate mulţumì singur numai prin o cunoaştere adevărată. Iubirea lui faţă de D-zeu e contemplativă; ea îl îndeamnă să abzică de toate bunurile lumeşti pentru adevărata cunoaştere a lui D-zeu.[5]

Cea mai sublimă nizuinţă a spiritului şi cea mai superioară virtute, este de a cunoaşte lucrurile prin cel mai înalt grad al

[1] Spinoza, op. cit. V. Prop. 19.
[2] Spinoza, op. cit. V. Prop. 21.
[3] Spinoza, op. cit. V. Prop. 23.
[4] Spinoza, op. cit. V. Prop. 23 Schol.
[5] Windelband, Geschichte d. n. Pk. vol. I. p. 199.

cunoaşterii (pe care-l numeşte Spinoza în partea a doua a Ethicei, *tertium cognitionis genum)*, care ne duce dela *adecvata* reprezentaţie a concepţiilor despre D-zeu, la adevărata și *adecvata* cunoaştere a lucrurilor. *Summus mentis conatus summaque virtus est res intelligere, tertio cognitionis genere.*[1] Cu cât spiritul e mai distins în privinţa aceasta, adecă de a cunoaște în felul acesta, cu atât doreşte el mai mult o asemenea cunoaştere, izvorând din ea suprema lui mulţumire. *Ex hoc tertio cognitionis genere, summa quae dari potest, mentis aequiescentia oritur.*[2] Întrucât spiritul se poate imagina pe sine şi corpul său sub forma eternităţii, întru atât are cu necezitate cunoştinţa lui D-zeu şi ştie că este în D-zeu şi conceput prin D-zeu; *scitque se in Deo esse et per Deum concipi.*[3] Acest fel al cunoaşterii îşi are de cauză spiritul, fiind el etern și iubirea intelectuală *(amor dei intellectualis)* care purcede din ea, e eternă.[4] Dimpotrivă oricare altă iubire, cu toate afectele ei, cari nu sunt altceva decât pasiuni, nu-i eternă. D-zeu se iubeşte pe sine cu o nemărginită iubire intelectuală, pentrucă firea D-zeiască se bucură de o nemărginită perfecţiune, asociată de concepţia cauzei sale *(causa sui)*. Iubirea intelectuală a spiritului faţă de D-zeu, e însaş iubirea lui D-zeu, prin care se iubeşte el pe sine, nu întru atâta întrucât el e nemărginit, ci întrucât se poate el imagina şi explica prin fiinţa minţii omeneşti, considerată în forma eternităţii; prin urmare iubirea intelectuală a sufletului cătră D-zeu, e o parte a iubirii nemărginite, cu care se iubeşte D-zeu pe sine. *Mentis amor intellectualis erga Deum est ipse amor, quo Deus se ipsum amat etc.*[5]

De aci urmează, că D-zeu întrucât se iubeşte pe sine, iubeşte şi pe oameni și urmarea e, că iubirea lui D-zeu faţă de oameni şi intelectuala iubire a spiritului faţă de D-zeu, e una și aceiaş. Din acestea putem cunoaşte cu claritate în ce constă mântuirea, binele şi fericirea noastră şi anume în eterna iubire faţă de D-zeu sau în iubirea lui D-zeu faţă de oameni. Cu cât se adumbreşte şi se umple mai mult spiritul de iubire, cu atât e mai nemuritor. Partea eternă a spiritului nostru e intelectul, prin care singur suntem activi, iar partea vremelnică e imaginaţia, prin care suntem supuşi afectelor. Prin urmare partea eternă a spiritului e mai bună şi chiar dacă n'am ştì că spiritul nostru este etern, totuş am trebuì să ţinem de binele suprem, mulţumirea și generozitatea (religia) și în general toate cari se referesc la tăria sufletului și la nobleţă. *Beatitudo non est virtutis prae-*

---

1 Spinoza, op. cit. V. Prop. 25.
2 Spinoza, op. cit. V. Prop. 27.
3 Spinoza, op. cit. V. Prop. 30.
4 Spinoza, op. cit. V. Prop. 29 şi 33.
5 Spinoza, op. cit. V. Prop. 36.

mium, sed ipsa virtus; nec eandem gaudemus, quia libidines coërcemus, sed contra quia eadem gaudemus, ideo libidines coërcere possumus.[1]

Ca încheiere a Ethicei şi în special a părţii a cincia, zice Spinoza: «cu acestea am terminat ce-am vrut să prezint referitor la puterea sufletului asupra afectelor şi despre libertatea sufletului. Deşì drumul care l-am arătat, pare foarte greu, totuş poate fi aflat. Şi de aceea pare aşa de greu, pentrucă se află aşa de arareori; şi cum ar fi posibil, având la îndemână scăparea, fără de a o căuta cu atâta trudă, să fie aproape de toţi neluată în seamă şi neglijată? *Sed omnia praeclara, tam difficilia, quam rara sunt*».[2]

P. S. În capitolul acesta am desvoltat pe scurt felul de gândire şi sistemul filozofic alui Spinoza, pe care-l pot recapitula acum în chipul următor: Spinoza e *raţionalist*, deoarece ţine de posibilă o cunoaştere clară şi precisă a lucrurilor şi pretinde prin urmare ca filozof, ca tatăl unui nou sistem filozofic, o unire strânsă a tuturor lucrurilor; e *monist*, deoarece recunoaşte numai o singură substanţă şi anume pe D-zeu şi neagă substanţialitatea singuraticelor lucruri; e *panteist*, desridicând hotarele între D-zeu şi lume, pentrucă răpindu-li-se singuraticilor lucruri neatârnarea, ele se schimbă în simple manifestări şi fenomene ale lui D-zeu în extern, fiind el însuş imaginat ca eterna ordine şi cauza ultimă a universului. Lucrurile sunt *modi* ale lui D-zeu, dar nu creaturi ale lui şi prin urmare manifestări necesare ale fiinţii lui în extern. Ordinea eternă a lucrurilor urmează cu necezitate din fiinţa lui D-zeu. Astfel se identifică D-zeu cu natura într'o unire ideală. Nefiind D-zeu creatorul, nici nu poate lucra după scopuri. El e cauza ultimă la toate, fără ca să le aducă el la vieaţă prin o activitate făptuitoare şi prin voinţa lui proprie. Nici un filozof anterior şi posterior lui Spinoza nu neagă cu atâta încăpăţinare valoarea scopurilor; principiul cauzal e înlocuit prin singura cauzalitate. Făcând prin urmare o comparaţie între antemergătorul *Descartes*, între *Spinoza* şi urmaşul său *Leibnitz*, putem cunoaşte cu uşurinţă felul de gândire şi locul ce-l ocupă fiecare în istoria filozofiei. Principiul individualităţii afirmă împotriva lui Spinoza, că nu există numai o singură substanţă, ci mai multe, nenumărat de multe; principiul individualităţii afirmă împotriva lui Descartes, că aceste nenumărat de multe substanţe nu sunt opuse una alteia, desbinate dualistic în corpuri şi suflete, ci sunt deopotrivă puteri reprezentative, cari toate în felul său, reprezintă acelaş univers şi întrupează o aceiaş regularitate în lume. Astfel

[1] Spinoza, op. cit. V. Prop. 42.
[2] Spinoza, op. cit. V. Prop. 42 Schol.

din principiul acesta își prinde începutul o nouă filozofie, pe care o întemeiază Leibnitz în opoziție conștie și vădită cu Descartes și Spinoza.

Dualismul substanțelor, suflete și corpuri — Descartes; Spinoza neagă dualismul substanțelor, dar afirmă dualismul atributelor unei substanțe — de aceea se poate socotì încă și el la școala lui Descartes. Leibnitz își ia asemenea de temelie substanța, ca concepție fundamentală a filozofiei sale, de aceea se poate socotì și el la direcția *naturalistă-dogmatică*. Dimpotrivă el neagă dualismul substanței — Descartes — și unitatea substanței — Spinoza; — iar față de amândoi neagă dualismul atributelor. De aceea se deosebește de școala lui Descartes și se poate considera învățătura sa, care cuprinde în sine principiul individualității, ca trecerea dela filozofia dogmatică la filozofia critică, dupăcum sistemul lui Spinoza e expresiunea cea mai curată și mai deplină a filozofiei dogmatice. *I. Broșu.*

(Va urma).

ROMÂNII ȘI RUTENII ÎN BISERICA GR.-OR. DIN BUCOVINA.

V.

Cu separarea Bucovinei de Galiția slăbește și via propagandă catolică. Dar pe când înainte de 1849 se purtà o luptă mai mult confesională, și Românii se plângeau la guvern mai ales contra convertirilor de tot felul din partea Latinilor și Uniților din Galiția, se iviră acum zorile unui *contrast național* între Români și Ruteni în sânul bisericei gr. or. Guvernul austriac nu se împotrivise rutenizării Bucovinei, — va fi fost și rara populațiune din 1774 motiv de colonizare, — dar mai vârtos gândul că posesiunea unui cap de țară smuls din trupul Moldovei va fi totdeauna primejduită, până va fi locuită numai de Români, — nevindecându-se rane așa de adânci cum a fost «anexarea» Bucovinei cu una cu două, — a îndemnat pe Austriaci de a aduce tot felul de colonii din părțile întinsului lor Imperiu. Ba guvernul austriac credeà să-și creeze prin imigrarea Rutenilor galițieni — deci prin rutenizarea Bucovinei — un fel de contrabalansă contra polonismului,[1] care tare fiind în Galiția, puteà să prindă rădăcini și în Bucovina, devenind astfel un factor primejdios germanismului din Austria. Polonii erau catolici; Germanii deasemenea. Stăpânirea

[1] N. Iorga, Gesch. des rumän. Volkes, II. pag. 390.

Mariei Therezia și a lui Iosif II nu puteà oprì deci direct lățirea Polonilor, fără ca să strice catolicismului. Și așa se mulțămea cu o atitudine mai mult pasivă, îngăduitoare pentru sporirea Rutenilor în Bucovina, cari scăpați odată de supremația Polonilor din Galiția, sigur nu se împrietineau peste noapte cu asupritorii lor de eri. Urmările firești au fost, că la început școalele din Bucovina erau catolizate după putință, și pe lângă limba germană se lățeà și limba polonă, și învățătorii de naționalitate polonă — după cum am văzut — erau preferiți tuturora.

Școala se desnaționaliza și *catoliciza* mai mult, biserica, prea puternică de a încăpea pe mâna Catolicilor, suferea de acì încolo în privința *națională.*

Propaganda catolică și antiromânească în școală slăbì cu vremea, și după 1849 i-se împuțină terenul de activitate. Invers e lucrul cu biserica. Catolicismul n'a putut slăbì biserica română din Bucovina nici când în mod simțitor, din contră am văzut că și Uniții din Galiția trec mai bine la ortodoxie, spre a avea parte de fondul religionar gr.-or. In privința *confesională* biserica nu sufere dezastre, în privința *națională* începe a pierde, dintâi puțin, fiind Rutenii ortodocși în număr mic față de Români, apoi tot mai mult, deșteptându-se în Ruteni simțul de naționalitate ațâțat de elemente cari n'aveau a face nimic cu biserica gr. or., și dorul după o vieață națională independentă și în ale credinței încolțește în inimile lor.

Periodul suferinței pentru școală e timpul cât a fost Bucovina legată de Galiția (1786—1849); biserica începe a suferì dela 1849 încoace. Școala a fost atinsă imediat de urmările împreunării Bucovinei cu Galiția; biserica avea să culeagă mai târziu fructele acestei întocmiri. Până la 1849 se plânge biserica gr. or. în gravaminile ei către guvern de neajunsurile confesionale, se plânge contra propagandei necruțătoare a Catolicilor; dela 1849 încoace pornesc, la început rar și timid, nemulțămirile în chestiuni interne bisericești și naționale. Din când în când se plâng Românii, că Rutenii ortodocși sunt ațâțați de uniții galițieni contra Românilor, turburând astfel liniștea și buna înțelegere în sânul bisericei. [1] In zilele noastre însă au început Rutenii a se tânguì

[1] Mitropolitul Silvestru Morariu a scris două apologii a bis. ort. (Apologie der Griechisch-orientalischen Kirche der Bukovina») în 1885 și 1889. Ambele au apărut în Cernăuți.

de «prigoniri» din partea Românilor, prigoniri cari, bineînţeles ar fi existat de mult, numai nu le-ar fi denunţat încă nimeni! Aşa numiţii «Ruteni tineri», răpiţi de un vis care, poate, niciodată nu se va apropia măcar de realizare, visul întrupării unei «Ucraine mari» şi a unirii tuturor Rutenilor, cer înfiinţarea unei dieceze separate rutene, fireşte în virtutea numărului lor după statistici, păzându-se de a-şi revendica drepturi istorice pe cari nu le-au avut niciodată.

Dealtfel, urmările împreunării Bucovinei cu Galiţia sunt zugrăvite în colori foarte vii într'un memoriu din 1849, întitulat «Promemoria zur Bukoviner Landespetition vom Iahre 1848 in Betreff der provinciellen Stellung der Bukovina» şi iscălit de bărbaţi influenţi ai Bucovinei (nu numai Români). Această scriere a fost prezentată în Februarie 1849 parlamentului din Kremsier, cerându-se prin aceasta autonomia Bucovinei.[1] Aici în «Promemoria», nu se vorbeşte de loc în termini elogioşi despre împreunarea Bucovinei cu Galiţia; se afirmă fără încunjur, că mai ales *elementului rutean din Galiţia e a se mulţămi destrăbălarea politică, nedreptăţirea bisericei (ortodoxe)* şi *starea înapoiată naţională.*[2] «Misionari de origine ruteană şi de confesiune greco-neunită trimişi din Galiţia» au adus multe rele pe capul Bucovinenilor. Prozelitism care-şi bate joc de toate legile («allen Gesetzen zum Hohne am hellen Tage betriebene Proselytenmacherei»), aţâţarea poporenilor contra preoţilor, o scădere a stolei spre a câştiga credincioşi («Minnendo-Licitation der geistlichen Stollagebühren zur Anlockung von Pfarrkindern»), amestecarea în drepturile parohiilor neunite, discreditare şi denunţare a persoanelor însemnate de confesiune ortodoxă — acestea au fost faptele şi rezultatele acţiunei misionare «celei mai intolerante şi înguste la inimă a numiţilor misionari ruteni».[3] Tot urmări binecuvântate ale unirii Bucovinei cu Galiţia!

---

[1] Petiţia e subscrisă de episcopul Bucovinei Eugenie Hacman, profesorii de teologie Nicolae Hacman, Constantin Popovici, Ioan Calinciuc, de deputaţii în camera imperială Anton Kral şi Mihail Bodnar, şi de proprietarii Iordache de Vasilco, Alexandru de Goian, Mihail de Zotta, Iacob de Mikuli, Cristos de Petrovici şi Eudoxiu de Hurmuzachi.

[2] «Ihm (sc. dem ruthenischen Element), wenn auch nicht ausschliesslich, schuldet dieses Land einen nicht unbedeutenden Theil seiner politischen Verwahrlosung, seiner religiösen Hintausetzung, seines nationalen Zurückbleibens». Promemoria pg. 9.

[3] Promemoria pag. 10.

In aceeaş petiţiune ni se spune lămurit de imigrarea multor Ruteni din Galiţia în Bucovina, amintindu-se şi de o *rutenizare a Românilor* din părţile unde s'au aşezat Rutenii. «Aşa se aşeză şi în Bucovina, în şesul Prutului şi în regiunile muntoase limitrofe cu Galiţia, elementul rutean, însă pe departe nu exclusiv, ci numai în preponderanţă («jedoch bei weitem nicht ausschliesslich, sondern nur mit vorwiegender Stärke»), aşa că Românii cari locuesc prin acele părţi, vorbesc pe lângă limba lor maternă şi pe cea ruteană, mulţi *fără a mai şti cea maternă*».[1] Se indică aici numărul de 100,000, dintre cari vre o 20,000 ar fi imigrat «pe timpul persecuţiunilor religioase polone» şi aceştia ar fi Ruteni pe când ceilalţi 80,000 ar fi «ruthenisch-redende Romanen».[2]

VI.

Şi aici avem un moment nou; nu tot ce e socotit astăzi Rutean a fost dela început Rutean, fie că era aici deja la 1774, fie că a venit din Galiţia. Sunt şi mulţi Români rutenizaţi, căci altfel nu ne-am putea explica extraordinara creştere a elementului rutean.

Câteva statistici, făcute toate de străini fără umbră de părtinire pentru Români, ne învederează înmulţirea Rutenilor în dauna Românilor cari realizează un procent cu mult mai mic de creştere. Pe când la anexare (1774—1777) din populaţiunea de vre-o 75,000, după cea mai favorabilă socoteală pentru Ruteni, erau cel mult 12,000 Ruteni,[3] după câteva decenii se schimbă proporţia numerică. Rutenii se sporesc foarte repede în raport cu Românii şi celelalte popoare din Bucovina.

La 1851, după Freiherr von Czörnig[4] — un autor cu predilecţie citat de Ruteni — sunt din o populaţie de vre-o 380,000 «aproximativ»:

Ruteni	142,682
Români	184,718
Alţii	50,886

[1] Promemoria pag. 11.

[2] Promemoria pag. 12.

[3] Splény Beschreibungen pag. 166 Schlussbemerkung des Herausgebers. Alţii nu admit atâţia şi nu în ultima linie din motivul evident, că Splény nu aminteşte nimic de Nemţi şi Ruteni. Autorul scrierii «Rutenizarea Bucovinei» crede, că Ruteni au fost la 1777 «cel mult la vre-o 2,000, împărţiţi şi răsleţiţi ca hargaţi şi servitori de rând pe la diferitele moşii boereşti şi mănăstireşti». cf. «Rutenizarea Bucovinei» pag. 41.

[4] «Ethnographie der oesterreichischen Monarhie». Wien 1857. I. pag. 74—80.

Pecând la 1777 erau Românii, după părerea cea mai puţin favorabilă lor, căci date sigure nu sunt acestea, cel puţin de vre-o 5 ori atâţi cât Rutenii, după mai bine de o jumătate de veac de administraţie şi ocrotire austriacă, Românii abea formează o jumătate din întregul populaţiei, iar Rutenii sunt mai mult de $^1/_3$.[1] Şi mai învederată e creşterea neobicinuită a Rutenilor după statisticile din anii următori.

Adolf Ficker spune, că după conscripţia din 31 Decemvrie 1869 «mit annähernder Genauigkeit» erau:

Români	207,000
Ruteni	186,000
Nemţi	47,000
Jidani	47,700
Poloni	5,000

Cifrele însă nu consună la toţi; dl Bogdan-Duică afirmă, că la 1869 erau 208,475 Români şi 178,734 Ruteni,[2] iar după Mikulicz la finea deceniului al 7-lea din secolul al XIX erau între alte popoare:

Români	209,116
Ruteni	191,195
Germani	47,065 etc.

Mikulicz dă şi cifrele celor ce trăesc în Bucovina, dar sunt străini, computând pentru Rutenii nebucovineni, dar austriaci, deci galiţieni, cifra însemnată de 14,261![3]

După o statistică a lui Schmidt-Schimmer[4] ar fi:

Români	201,000
Ruteni	204,000

Ar fi deci Români chiar la finea anilor 70 în minoritate faţă cu Rutenii, ceeace nu mai e de crezut.

In anul 1875 să fi fost după Mikulicz:

Români	221,726
Ruteni	202,700

din populaţia întreagă de 543,426 suflete.

[1] Dl Kaindl zice, că Czörnig n'a numărat Rutenii din armată — cari ar fi în număr de 65,900, — dar desigur aceştia vor fi fost în majoritatea lor covârşitoare din Galiţia; prin urmare n'au nici o importanţă aici. — Pentru datele următoare vezi mai ales Kaindl, Die Ruthenen in der Bukovina. Czernovitz 1889. pag. 34 sg.

[2] Bogdan-Duică, Bucovina, pag. 83.

[3] «Rutenizarea Bucovinei» pag. 42. — Nici Bidermann nu consună întru toate cu privire la cifre, dar deosebirile nu sunt ezenţiale.

[4] «Statistik des oesterreichisch ungarischen Kaiserstaates» ed. 4, 1872 şi ed. a 5-a 1878 (cifrele rămân aceleaşi); vezi şi Kaindl, Die Ruthenen pag. 36.

Am înşirat anume aceste cifre spre a ne face o idee în ce raport a crescut populaţia, mai ales Românii şi Rutenii, în Bucovina. Cifrele date până acum nu se acopăr totdeauna, un autor le pune mai sus altul mai jos — să ne mai mirăm că n'avem o statistică acurată la finea secolului al XVIII-lea! Deosebirile în cifrele date de unii şi alţii dintre ceice s'au ocupat cu statistica Bucovinei sunt, în fine, neînsemnate şi ne dau o icoană destul de clară despre mersul populaţiei. Sporul Românilor e îngrijitor de mic faţă de cel al Rutenilor, cari s'au înmulţit într'un mod neaşteptat şi nebănuit. Şi mai mult se schimbă proporţia numerică, dacă considerăm statisticile din anii 1880 şi 1890, acestea «oficioase»:

La 1880 erau:

Români	190,005
Ruteni	*239,690*

iar la anul 1890:

Români	208,301
Ruteni	*268,367*

Ce schimbare! Românii rămân în urma Rutenilor; la 1880 sunt mai puţini chiar decât la 1869, şi numărul sufletelor la 1890 încă nu-i mai mare decât cel din 1869, ba considerând datele lui Mikulicz ar fi chiar mai mic! O constatare mai în defavorul Românilor din Bucovina nici că se putea face. Cu anul 1880 începe deci a fi populaţia română întrecută de cea ruteană — aşa ne-o spun statisticile...

Şi în conformitate cu mersul populaţiei la 1880 şi 1890, ne trezim că la 1900 Românii sunt cu vre-o 70,000 aproape mai puţini decât Rutenii!

La 1900 s'a constatat «oficios» că sunt:

Români	229,018
Ruteni	*297,798*

din întregul populaţiei de peste 700,000.

E aproape neexplicabil, cum s'au putut înmulţi Rutenii aşa în raport cu Românii. N'a fost nici o epidemie între Români, care să fi sporit în mod neaşteptat mortalitatea, şi totuş dispar formal prin unele locuri! Pe de altă parte sporul Rutenilor e uimitor. Şi nu ni-l putem explica decât presupunând că unele părţi locuite de Români au fost rutenizate. Rutenii, în ce priveşte cul-

tura și capacitatea, inferiori Românilor, cu greu mai puteau învăța pe lângă limba maternă încă o limbă, pe cea românească; iar căsătoriile mixte între Ruteni și Români favorizau numai lățirea graiului celor dintâi.[1]

Numai așa ne putem explica, cum de comune întregi, îndeosebi dincolo de Prut, au pierdut orice colorit român, rutenizându-se de ispravă. Să nu uităm, că deja memoriul deputaților din 1849 vorbea despre cele 80,000, cari ar fi «ruthenisch-redende Romanen».[2]

Și azi mai există în satele dincolo de Prut mazili și răzeși cari n'au pierdut conștiința că sunt Români, fără să mai poată vorbì însă românește. La 1886 se spunea încă într'un raport al energicului Mitropolit Silvestru, că din cele 12 protopopiate, în 4 (Nistru, Coțman, Ceremuș și Putila) ar fi limba întrebuințată în familii și limba de conversațiune («Familien- und Umgangssprache») cea ruteană.[3] — In 1892 scria «Gazeta Bucovinei» că «ici-colo se mai află... între sătenii mai depărtați de malul Prutului și mai aproape de fluviul Nistru, oameni bătrâni, ce mai vorbesc și românește, aducându-și cu jale aminte de perderea limbei străbune cotropită de valurile slave.[4] Azi cu greu se va mai găsì vre-un bătrân de aceia... Se găsesc în schimb comune întregi rutenizate de tot sau în cea mai mare parte. Toporăuți, Rarancea, Cernăuca, Mihalcea, Davideni, Cuciurmare ș. a. sunt pierdute pentru Români.[5] — Iar preoții români trimiși în comune rutene — din lipsă de preoți ruteni — ilustrează și ei procesul de pierdere al Românilor. Mulți din acești preoți sunt în cele naționale așa de indiferenți, încât sunt numai după *nume* Români, ba pe unii i-ai putea socotì tot așa de bine și la Ruteni, pe când alții uneori știu chiar mai bine rutenește.[6] Tot semne îngrijorătoare pentru Români.

---

[1] «Neam greoiu, oaspeții cei noi nu puteau să învețe lesne încă o limbă; n'o puteau vorbi de tot bine nici odată, femeile mai puțin decât bărbații. Copiii vorbiau deci de cele mai multe ori rusește». N. Iorga, Neamul Rom. din Buc. pag. 225. Cf. «Rutenizarea Bucovinei» pag. 43 sg.

[2] Promemoria pag. 12.

[3] Apologie der gr. or. Kirche 1889 (Apol. a II-a) pag. 47.

[4] «Gazeta Bucovinei» a. II. 1892 nr. 89.

[5] Apologie d. gr. or. Kirche 1889 pag. 31. — «Rutenizarea Bucovinei» pag. 94 sg. «Die gr. or. Kirchenfrage in der Bukovina und die Jung-ruthenen», Czernowitz 1906. pag. 17. Despre rutenizare dă deslușiri pe larg mai ales cartea «Rutenizarea Bucovinei», în care spune autorul cauzele desnaționalizării Românilor cu o franchețã care-i face cinste și care nu se prea află la Românii prea rezervați din Bucovina.

[6] Gr. or. Kirchenfrage etc. pag. 25.

Apoi, unde mai pui că statisticile oficioase — mai «fac» și ele Ruteni! Toți cari *vorbesc* numai rutenește, sunt trecuți drept Ruteni. Fie el Român neaoș cu nume vechiu istoric românesc, dacă știe și rutenește e considerat în cele mai multe cazuri de Rutean.[1] Limba de conversațiune servește drept *singurul* criteriu pentru stabilirea naționalității.[2] Un caz caracteristic și plin de învățături ne comunică dl N. Iorga[3] din experiență proprie. Vorbind cu un țăran din Bucovina, acesta-i spune: «Uite, domnule, fratele meu, frate adevărat de un tată și de o mamă, el a răspuns rusește și eu moldovenește. Așa s'a întâmplat. Și pe mine m'a trecut Moldovean, și pe dânsul Rus». De aici rezultatul statisticilor din 1880, 1890 și 1900! Dealtfel și dl Kaindl, pe care desigur nu-l poate învinuì că ar părtinì Românii, concede că statistica din 1880 — el scrie la 1889 — e făcută pe temeiul limbei de conversațiune, substituindu-se «momentului etnologic» momentul «curat etnografic».[4] *R. Cândea.*

(Va urma.)

AFINITATEA DIN BOTEZ.

Pomeneam în Nrul prim al «Rev. Teol.», că primirea din botez a unui fiu (fin) naște oarecare înrudire spirituală între acesta și nașul său. Fiindcă în vieața zilnică, din neștiință ori nebăgare de seamă se desprețuește cu totul această înrudire, când e vorba de o căsătorie între cei înrudiți duhovnicește, — vom continua cu lămurirea după indigitările, ce ne dau cărțile de canoane.

«De nu se va *naște* cineva din apă și din Duh, nu va întra întru împărăția ceriurilor»[5] învață biserica creștină, socotind botezul ca a doua naștere, în urmare numai după vederile acestei biserici are rațiune rudenia spirituală. Cel botezat e nou născut spiritualicește — născut din *baia renașterii,* — iar celce îl aduce spre a se boteza, nașul, care îl primește apoi spre creștere și îngrijire spirituală, se privește, ca născător sufletesc, *tată spiritual,* (ἀνάδοχος), față cu primitul său, *fiul spiritual* (υἱὸς πνευματικός) în asămănarea aceluiaș raport ce există între botezat și părinții lui trupești, dela cari își are vieața.[6] Prin analogie deci s'a dat ființă înrudirei spiri-

[1] N. Iorga, Gesch. des rum. Volkes. II. 383.
[2] Rutenizarea Bucovinei pag. 43. 45.
[3] N. Iorga, Neamul Rom. din Buc. pag. 170.
[4] Kaindl, Die Ruthenen. pag. 36.
[5] Ion III. 5.
[6] Pocitan Drept. bis. p. 231.

tuale, care însă se socoate mai mare decât legătura cea a trupurilor,[1] dupăcum este duhul mai presus decât trupul, cu atâta mai apropiată este şi rudenia duhului decât a trupului.[2] Aşa tatăl sufletesc ieste mai mare la orice copil decât tatăl-său, care l-a născut trupeşte, şi în aceiaş vreme se socoate fratele tatălui său trupesc.[3]

Această înrudire nu s'a socotit nici dintru început şi nici în acelaş fel, ca piedecă la căsătorie. La începutul creştinismului, când primitorii botezului erau oameni în etate, naşi erau persoane de acelaş sex cu cel botezat şi abia când s'a întrodus şi lăţit botezarea pruncilor nevrâstnici şi s'au admis naşi şi persoane de alt sex, s'a ivit întrebarea dacă naşul poate lua în căsătorie pe fina-sa? La ce Biserica creştină a legiuit negativ. S'a statorit adecă raportul între naş şi fin în asămănarea raportului dintre tată şi fiii săi trupeşti, oprindu-se la început căsătoria numai între naş şi fină — gradul I. — dupăcum stabileşte Constituţiunea împăratului Iustinian din anul 530. Aceasta a fost singura oprire până la al VI. sinod ecumenic, (692), când prin can. 53 se opreşte căsătoria şi între naş şi mama finului ori a finei. Hotărîrea noauă a Bisericei a fost primită şi în legile civile şi s'a extins şi la alte cazuri de afinitate spirituală în gradul al II-lea. Leon Isaurul opreşte căsătoria fiului naşului cu fina lui şi a ficei naşului cu finul — fraţi fiind socotiţi — iar împăraţii de mai târziu, au extins piedeca şi la gradul al III-lea — Leon Chazarul şi Constantin, al VI-lea (776—780) opresc căsătoria nu numai a ficei finului cu naşul, ci şi a fiului naşului cu aceia şi mai apoi a fiului naşului cu mama finului — şi mai târziu şi în gradul al IV-lea, pânăce în Basilicale (XXVIII 5. 14.) se statornicì norma: «Naşul nu trebue a se căsătorì cu fina sa, pentrucă ea-i este fiică, nici cu mama sau cu fata finei. Deasemenea nu se poate căsătorì cu persoanele mai sus amintite nici fiul naşului». Aici — la spiţa a III-a ca impediment la căsătorie — s'au oprit şi legiuirile bisericeşti şi hotărîrile împăraţilor şi mulţimea canoniştilor susţin această normă pe care o recunoaşte şi biserica noastră.[4] Unii canonişti însă, în frunte cu Balsamon urmând hotărârilor sinodale din vremea Patriarhului Nicolae III Gramaticul (1092—1107) recunosc rudenia spirituală ca piedecă la căsătorie până în gradul al VII-lea inclusiv, hotărâre, care în Biserica greacă se păzeşte şi azì. Iară alţii, mai rigorişti, preţuind greşit legiuirea can. 53 sinod VI: «mai mare este rudenia cea după Duh, decât legătura trupurilor», neînţelegându-o după caritimea (însuşirea) apropierii, ci după câtăţimea (mulţimea) spiţelor, au întins rudenia cea din botez chiar până la a VIII-a spiţă, — Patriarhul Neofil al Constantinopolului în linie directă, iar Ion Citru şi în linie laterală, — deşì «Legea a oprit nu pe rudeniile cele de

[1] Con. 53. sinod. ec. VI.

[2] Pidal. p. 493.

[3] Indrept. Legei p. 191.

[4] Pidal. p. 493. In Nrul prim s'a tipărit greşit *«a 8-a spiţă»*.

laturi, pe fraţii adecă şi surorile naşului şi ale finului, ci numai pe cele pogorâtoare în jos, şi pe acestea nu până la a 8-a spiţă, ci până la a 3-a.[1]

Asemenea finii de sex deosebit a unui naş din doauă familii, nu se pot căsătorì fiind fraţi duhovniceşti (ἀδελφοὶ πνευματικοὶ)[2] având acelaş părinte sufletesc, iar fraţii duhovniceşti nu se pot lua — după s. Sisinie — că sunt de a doua spiţă.[3]

Caz de îndoială poate fi între finul socrului şi fina ginerelui, când ar voì să se căsătorească, pentrucă unii socotesc ginerele în linie colaterală faţă de socru, iar alţii ca descendent direct întru cât s'a făcut una — un trup — cu fica aceluia. Privitor la astfel de căsătorie nu se află indicaţiuni sigure, doară se susţine că «este cu îndoială şi vrednică de a se cerceta»[4] ori suntem îndrumaţi să fim cu luare aminte «că la nunţi să se ia în consideraţiune nu numai aceia ce este iertat, ci şi aceia ce este onest», ba chiar «să fugim de ceeace legea n'a oprit».[5] Şaguna însă susţine că se pot însoţì, pentrucă nu este nici o afinitate de botez între aceste feţe, deşì socrul şi ginerele sunt între sine în gradul I. al cuscriei, şi căci n'avem canon care ar oprì căsătoria unor asemenea feţe.[6]

Nunţi oprite prin afinitate din botez sunt:

Gradul I. Naşul cu fina sa.

Gradul II. 1) Naşul cu mama finei, ori cu fica finei.
2) fiul trupesc al naşului cu fina aceluia.
3) ginerele cu fina socrului său, căci e sora soţiei lui.
4) Cineva cu văduva fratelui său spiritual.
5) fiul unui naş din o familie cu fina aceluiaş naş din altă familie.
6) finul botezat de bărbat cu fina botezată de soţie, căci se socotesc botezaţi de un naş, una fiind bărbatul cu soţia sa.

Gradul III. 1) fiul trupesc al naşului cu mama sau fica finei tatălui său.
2) Nepotul naşului cu fina lui.

Toate celelalte sunt îngăduite, dar şi în cazurile oprite canoniceşte poziţia bisericei e dificilă în faţa legii civile, care nu recunoaşte nici un fel de afinitate spirituală.

Preotul P. Moruşca.

[1] Pidal p. 493.
[2] Zachar. ad Eclog II. 2.
[3] Pidal. p. 494.
[4] Pidal. p. $494\frac{1}{2}$.
[5] Sintigma lui Vlastar Cap. VIII. lit. B.
[6] Şaguna Dr. can. p. 49.

PREDICĂ LA DUMINECA POGORÎREI SFÂNTULUI-DUH.[1]

„Iar Mângăitorul, Duhul cel Sfânt, pre „care Il va trimite Tatăl întru numele meu, „acela vă va învăța toate și vă va aduce „aminte toate celece am grăit vouă".

(Ioan XIV. 26).

Fraților!

Se întâmplă de obicei între oameni că aceia cari ies din stare săracă (ticăloasă) și nenorocită, și cari s'au ridicat la un grad oare-care de slavă și de bogăție mare, uită și nu mai bagă în seamă pe prietenii lor, cari au fost tovarăși și martori nenorocirilor lor din trecut. Ei fug de tot ce le-ar putea aduce aminte starea tristă din trecut. Ocupați numai cu cinstea și cu dulceața lucrurilor omenești, ei socotesc de cea mai mare înjosire pentru demnitatea lor ca să-și mai aducă aminte de egalii și prietenii lor de odinioară, atât de mult mândria, interesul și stricăciunea firei își bate joc de toate legile rațiunei, ale dragostei și ale dreptății. Purtarea lui Iisus Christos este cu totul deosebită față de Apostolii săi, care au fost tovarăși faptelor sale și martori suferințelor sale de pe cruce și morței lui cei neomenoase. Cu cât El s'a înălțat mai mult, cu atâta a avut mai multă grijă și iubire pentru ei. Abia deschisese cerul pentruca să șază de-adreapta Tatălui său, și din nou îl deschide pentruca să-i facă părtași, dacă nu cinstei și slavei sale, cel puțin bogăției harului său. Neputând să se pogoare până la ei, neputând să-i înalțe până la El, le trimite pe unul asemenea lui, carele îi mângăe, îi învață, îi apără, îi sfințește. Astfel că astăzi Biserica se află între Iisus Christos și sf. Duh, atrasă la sine de unul, condusă de altul care își împart iubirea și ajutorul pentru mântuirea noastră. Iisus Christos rămâne în locașul slavei sale în cer, ca să ne slujască de mijlocitor și împăciuitor veșnic la Tatăl său; Sf. Duh, rămâne în mijlocul nostru pentru a ne servì de mângăitor și de învățător. Unul în cer împletește cununi pentru cei aleși, altul îi însuflețește și îi întărește în luptele pe care au a le susține pe pământ. Unul înălțat de pe pământ la cer, duce pe om în sânul lui Dumnezeu pentru a-i da o garanție sigură de slava și nemurirea cea fericită, ce-l așteaptă: altul, trimis din cer, face ca să se pogoare Dumnezeu, în sânul omului, pentruca să-l curățească și să-l umplă de luminile și de harul său. Aceasta este taina pe care o serbează biserica astăzi.

---

[1] Pentru a arăta cum sunt lucrate *„Predicele exegetico-morale"* de păr. Econ Stravrofor V. Predeanu, reproducem pe aceasta ca exemplu. Ceice doresc să le aibă, să grăbească a și-le comanda, fiindcă exemplarele disponibile, cum aflăm dela autor, sunt în număr restrâns. N. Red.

A cunoaşte şi a iubì pre Dumnezeu, este ceeace face pe oameni sfinţi pe pământ, a cunoaşte pe Dumnezeu şi a-l iubì este ceeace face pe oameni fericiţi în cer. Pe această învăţătură Iisus Christos a întemeiat cultul şi religiunea pe care o mărturisim. El s'a îmbrăcat în trup muritor pentruca să ne povăţuiască cu învăţătura lui, să însufle virtute prin exemplul său, să ne risipească întunerecul neştiinţei şi greşala păcatului şi să înmoaie învârtoşarea inimei omeneşti pe care păcatul o făcuse nesimţitoare. Dar ori câtă grijă a avut ca să formeze ucenici luminaţi şi plini de dragoste, negăsind în sufletul lor decât o credinţă slabă şi nestatornică; necunoscând în inima lor decât o iubire rece, fricoasă şi slabă, le-a trimis pe Duhul înţelepciunei ca să desăvârşească credinţa lor, Duhul dragostei pentru a desăvârşì dragostea lor către cele Dumnezeeşti. Iar noi având aceleaşi defecte şi aceleaşi lipsuri, avem trebuinţă de aceleaşi ajutoare. Pentru aceasta Sf. Duh ni s'a dat: a) ca un învăţător pentru a ne da o cunoştinţă desăvârşită a adevărurilor creştine; b) ca o călăuză care ne conduce la desăvârşirea virtuţilor evangelice. Şi după cum cineva nu poate să vază lumina fără lumină, eu recunosc că nu pot să vorbesc de sf. Duh. Fără de el toată inima este neînţelegătoare, tot cuvântul este neroditor, fără el tot predicatorul propovedueşte în zadar; fără el tot ascultătorul rămâne rece. Să ne închinăm dar lui ca să ne lumineze prin mijlocirea aceleia pe care el a sfinţit-o şi a ales-o de soţie când îngerul i-a zis: *Bucurăte Marie, cea plină de har.*

I.

Fraţilor.

Când zic că cea dintâi lucrare a sf. Duh este de a învăţa, să nu vă închipuiţi un învăţător văzut, care lucrează prin organul simţurilor. El este un învăţător nevăzut şi tainic, care se împărtăşeşte sufletului nostru prin revărsarea adevărului său şi a dragostei sale, care învaţă pe om ce trebue să facă şi ce e dator să creadă; şi care-l învaţă nu această ştiinţă omenească ce produce mândrie şi îngânfare, ci aceea care dă naştere dragostei şi întreţine umilinţa creştină, acea ştiinţă care ne arată voinţa sa, care ne dă făgăduinţele sale, care ne învaţă tainele sale, care ne umple de dragostea sa şi care desăvârşeşte pe omul duhovnicesc şi creştin pe care Iisus Christos a venit să-l formeze pe pământ. Deci sf. Duh este care face să se mişte puterile sufletului nostru, şi care ducând lumina în cele mai întunecoase suciturі ale gândurilor noastre ne învaţă credinţa şi datoriile noastre. El este care ne face să deosebim binele de rău, prin tainele pe care le-a săpat în cunoştinţa noastră şi înălţându-ne mai presus de simţurile noaste şi de raţiunea noastră, ne învaţă să ne rugăm *şi se roagă el însuş pentru noi cu suspinuri negrăite* (Romani VIII, 26). El este care curăţeşte buzele predicatorilor şi le însuflă cuvintele sale de vieaţă, el consacră zelul şi puterea celor ce apără adevărul său şi încununează blândeţea şi răbdarea celor ce suferă pentru el.

Dacă dar sf. Duh este un învăţător lăuntric, el cere ucenici lăuntrici; dacă el vorbeşte inimei prin însuflările sale dumnezeeşti, el vrea să fie

ascultat în fundul inimei cu deplină supunere şi ascultare. Departe să fie de altarele sale acea religiozitate deşartă, care aduce lui Dumnezeu oarecare închinăciuni exterioare şi lasă ca să domnească în lăuntru dorinţe şi plăceri lumeşti. Căci sf. Duh ne spune, că este un popor care cinsteşte pe Dumnezeu numai cu buzele, iar cu inima este departe de el; că sunt servitori osândiţi cari zic, *Doamne, Doamne, cari nu vor* întra întru împărăţia sa; că sunt milostenii neroditoare şi lipsite de dragoste ce se fac numai spre lauda oamenilor.

Invăţătura lui Iisus Christos, fraţilor, a fost uneori tainică când El vorbea în figuri şi parabole. Apostolii n'au avut nici destulă lumină ca s'o priceapă şi nici destulă râvnă ca să merite a li se da această înţelegere mai dinnainte; afară de aceasta, cea mai mare parte din învăţăturile sale treceau de ciudate şi cu neputinţă de împlinit ca: trebue a-şi perde sufletul pentruca să-l mântuiască; trebue a iubì pe cei ce ne urăsc; că în cer nu se întră decât pe poarta suferinţelor şi a năcazurilor; că partea celor aleşi este de a fi trişti şi goniţi pentru dreptate. Această învăţătură se părea cu anevoie de crezut. De aceea sf. Duh a fost trimis ca să mărturisească de persoana şi de învăţătura lui Iisus Christos, *că Iisus Christos este adevărul* (I. Ioan v. 6) Sfântul Duh este explicatorul lui Iisus Christos; a descoperì Scripturile, a îndrepta judecata, a regula disciplina, acestea sunt lucrările Sf. Duh. Şi de îndată ce s'a pogorît peste sf. Apostoli, ei s'au luminat şi au fost cuprinşi de mare râvnă. Nici necredinţa popoarelor, nici contrazicerea înţelepţilor, nici cruzimea tiranilor, nimic nu-i înspăimântă. Ei îşi expun vieaţa fără frică, poartă legăturile lanţurilor fără să se plângă, plini de învăţătura pe care o propoveduesc, ei o pun în practică, ei au auzit această învăţătură dela Iisus Christos şi sf. Duh le-o insuflă. Nimic nu li se pare greu. — Deci sunt laşi creştinii aceia cărora li se pare că jugul Domnului este greu şi de nesuferit, cari tremură numai de numele crucei, de înfrânare şi de pocăinţă, şi care gem sub asprimea legii şi sub greutatea Evangeliei. Cum să iubim pe vrăşmaşul care ne ureşte şi ne persecută? Cum să iertăm o insultă care ne atacă în onoarea noastră? Cum să biruim patimile cele atât de simţitoare şi mişcătoare? Această învăţătură este aspră într'adevăr, însă pentru cei împietriţi, ea este cu anevoie de crezut, dar numai pentru ceice sunt necredincioşi. Dacă ei ar fi primit sf. Duh, ar fi avut supunerea şi înţelegerea. Duhul sfânt întipăreşte în suflet o putere care-l face nu numai să cunoască ceeace trebue să facă dar să şi facă ceeace cunoaşte, nu numai să creadă ceeace e dator să iubească, dar să-şi iubească ceeace crede. Duhul sf. este învăţătorul care vă va învăţa adevărul, dar care vă va duce şi la desăvârşirea virtuţilor evangelice, la fericirea de veci.

II.

Nu fără motiv fraţilor sf. Duh s'a arătat în taina de azi sub simbolul focului. Elementul acesta e cel mai spiritual dintre toate corpurile; strălucirea luminei lui, lucrarea vie şi grabnică cu care împărtăşeşte căldura

sa şi mişcarea tuturor lucrurilor cari vin în contact cu el şi curăţia lui care face să nu sufere nici o amestecătură, nici o necurăţenie, nu sunt aceste icoanele mărirei, curăţiei şi carităţei lui Dumnezeu, când lucrează la mântuirea şi sfinţirea sufletelor noastre şi ne face asemenea cu El? Astăzi sf. Duh ne face aceasta când pogorându-se preste Apostolii săi adunaţi în Ierusalim, le ridică toate slăbiciunile din trecut, lipsa lor de credinţă, invidiile lor ascunse, dorinţele de a se ridica unii mai presus de alţii şi să nu pot eu oare să zic că *Dumnezeul nostru este foc mistuitor* (Ebrei XII, 29), care nu lasă nici o stricăciune în sufletele noastre şi care le duce la săvârşirea cu credinţă a virtuţilor creştineşti?

Căci pentruce fraţilor, a fost trimis sfântul Duh?

Pentruca să între în stăpânirea inimilor şi a trupurilor noastre spre a le consfinţi Biserică lui Dumnezeu; şi după cum el lucrează şi noi prin efectele nevăzute ale harului, şi noi să lucrăm prin el dând roade grabnice de milostenie şi dragoste creştinească. El a fost trimis pentruca să dea zel bisericei sale în propoveduirea Evangeliei; pentruca să înveţe pe creştinii, nu numai să cunoască adevărurile dumnezeeşti cu deplină supunere, dar să-şi împlinească toate voile lui Dumnezeu cu credinţă sinceră şi ascultare. Luaţi seama fraţilor că sf. Duh s'a dat Apostolilor şi prin ei bisericei cu satornicie, cu îmbelşugare şi de grab, dar aceia care amână întoarcerea lor la credinţă, sau care n'au o dorinţă grabnică de a progresa în virtute, sau care nu păstrează cu îngrijire darurile pe care le-au primit, nu răspund scopurilor lui Dumnezeu, n'au de loc parte la taina de astăzi, nu primesc pe sfântul Duh.

Duhul lui Dumnezeu este în noi un principiu de acţiune, de mişcare şi de luare aminte pentru mântuirea noastră. Duhul cel lumesc este duhul trândăviei al iubirei de stăpânire al grăirei în deşert şi al nesiguranţei. De unde vine o neglijenţă atât de mare într'o afacere aşa de însemnată ca mântuirea sufletelor noastre? De acolo că n'avem decât prea puţină credinţă şi nici cea mai mică iubire de Dumnezeu, n'avem Duhul lui Dumnezeu.

Dacă deci sf. Duh ni se dă din belşug, este drept ca şi noi să-l primim cu deplină voinţă şi să ne facem vrednici ca să-l păstrăm. Dacă El îşi întinde dragostea sa asupra noastră, şi noi trebue să întindem obligaţiunile şi datoriile noastre până la cele mai mici lucruri cari privesc cultul şi supunerea ce-i datorăm. Şi cu toate acestea se observă din partea celor ce poartă numele de creştini cea mai mare neglijenţă în împlinirea legei lui Dumnezeu! Ei cred că dacă se duc din când în când la biserică şi fac câteva închinăciuni le este de ajuns. Sf. Scriptură însă ne învaţă că trebue totdeauna a înainta (a progresa ca să zic aşa) în căile lui Dumnezeu; că adevărata virtute n'are hotar; că cel drept merge totdeauna din bine în mai bine şi nu zic niciodată e destul, că duhul omului nu rămâne niciodată în aceiaş stare, că sau sporeşte sau scade, dacă nu agoniseşte, pierde, şi risipeşte dacă nu strânge cu Iisus Christos, că în sfârşit

în religiune este acelaş lucru ca în scara tainică a lui Iacob pe care se suiau şi se pogorau îngerii lui Dumnezeu.

In sfârşit fraţilor, după cum sf. Duh s'a oprit asupra Apostolilor şi noi trebue să oprim în noi pe sf. Duh păstrând cu îngrijire harul pe care l-am primit. Cu cât comoara este mai mare, cu atâta trebue mai multă băgare de seamă pentru a o păstra; cu cât binefacerea este mai preţioasă, cu atât nerecunoştinţa noastră va fi mai vrednică de pedeapsă; cu cât noi suntem mai slabi, cu atât să avem mai mare luare aminte ca să nu cădem. Să nu profanăm biserica pe care sf. Duh a sfinţit-o locaş pentru sine, adecă sufletul nostru.

Pentru aceasta trimite Doamne Duhul tău cel sfânt peste noi şi zideşte în noi inimi curate, inimi supuse voinţei tale, supuse legii tale; Duhul care să ne înveţe ceeace a învăţat pe Apostoli, ca să începem a fi cu adevărat ucenicii tăi şi să fie pentru noi nu numai Duhul adevărului ci şi Duhul sfinţeniei, care să ne povăţuiască pe calea fericirei veşnice. Amin.

VIEAŢA BISERICEASCĂ.

Din biserica noastră.

Sinoadele. «Dumineca Tomii» are în biserica noastră ortodoxă română o îndoită însemnătate. Intâi, pentrucă în acea zi prăznuim, că, prin atingerea ranelor înviatului Christos din partea îndoielnicului Toma, s'a confirmat pentru toate timpurile în mod real învierea lui Christos din morţi; apoi, pentrucă în acea zi se întrunesc sinoadele noastre eparhiale spre a da untul de lemn al vindecării ranelor şi trebuinţelor vieţii noastre constituţionale bisericeşti din întreaga mitropolie. Ca cronicari, cam întârziaţi, vom trece în revistă hotărîrile mai importante ale sinoadelor bisericei noastre.

Sinodul arhidiecezan a fost chemat să-şi spună cuvântul în importante chestiuni din vieaţa bisericei noastre. Preocupaţiunea de căpetenie a format-o cestiunea şcoalelor noastre confesionale, de a căror păstrare sunt legate mari interese ale bisericei şi neamului nostru. În urma legii şcolare din 1907, cele mai multe dintre şcoalele noastre au ajuns într'o situaţie de tot strâmtorată. Icoana stării şcoalelor ne-o înfăţişază raportul prezentat sinodului, publicat şi în Nr. 42—43 al «Telegr. Rom.» Pentru a sări întru ajutorul şcoalelor şi în general pentru mulţumirea trebuinţelor culturale ale bisericei, s'a pus bază unui *fond cultural,* care din ofertele credincioşilor s'a ridicat până acum la suma de 50 mii coroane. Sinodul a decis ca toţi funcţionarii şi dignitarii bisericeşti, preoţii şi învăţătorii, să contribue an de an cu câte 2% din salariile lor la sporirea acestui fond pentru acoperirea trebuinţelor culturale ale arhidiecezei. Tot pentru promovarea cauzei şcoalelor s'a hotărît întregirea postului de inspector şcolar,

creat prin un concluz al sinodului din anul trecut; apoi ţinerea conferenţelor învăţătoreşti la începutul fiecărui an şcolar sub conducerea protopopilor, iar tot la trei ani se vor ţinea conferenţe cercuale sub conducerea unor comisari consistoriali.

O deosebită atenţiune merită propunerea mai multor deputaţi de a se înfiinţa un consistor cu reşedinţa în Cluj, pentru cele 13 protopopiate din nordul arhidiecezei, cari din cauza depărtării dela centrul actual sunt mai greu de administrat. Consistorul contemplat ar avea aceleaşi atribuţii jurisdicţionale ca şi cel dela Oradea mare. Fără îndoială, prin realizarea acestei propuneri care s'a dat spre studiare consistorului arhidiecezan, s'ar satisface o simţită trebuinţă şi s'ar putea da un mai mare avânt vieţii unei însemnate părţi a bisericei noastre.

In chestia catehizării elevilor dela şcoalele străine, pe baza raportului consist. (publicat în Nr. 44 «Telegr. Rom.») — din care rezultă că ministrul cere catiheţilor noştri, sub ameninţarea de a li-se detrage ajutorul dela stat, să predee unele principii de credinţă şi în l. maghiară, — sinodul a hotărît: ca consistorul să nu permită catiheţilor a întrebuinţa altă limbă de predare decât cea românească, iar întrucât li s'ar detrage salarul dela stat, să li-se dea salar din fondurile bisericeşti. S'a cerut şi provederea catehizării pentru ucenicii dela meserii, o măsură de sigur foarte folositoare, mai ales luând în considerare faptul, că ucenicii cari îşi fac pregătirea la măeştri străini, nu sunt crescuţi în dragoste faţă de biserica noastră.

S'a dat îndemn nou pentru realizarea propunerii vechi de a se codifica legile în vigoare ale bisericei noastre. S'a discutat putinţa înfiinţării unei şcoale cantorale, a cărei trebuinţă e simţită în întreaga noastră mitropolie. S'a votat un nou regulament pentru examenul de cualificaţiune profesorală la institutul seminarial teologic.[1]

In fine amintesc concluzul, prin care sinodul protestează şi respinge ingerinţa ilicită în drepturile autonome ale bisericei noastre, de care s'a făcut vinovat ministrul de culte şi instrucţiune publică prin ordinul său de cercetare în cauza alegerilor deputaţilor sinodali în cercurile Mehadia, Sasca şi Zgribeşti din eparhia Caransebeşului.

Nu a făcut bună impresie faptul, că unele alegeri pentru consistor (precum şi multe dintre propuneri) s'au votat numai cu o majoritate de *un* vot.

Din datele statistice prezentate în raportul consistorului către sinod reţinem următoarele:

Numărul preoţilor din întreaga arhidieceză face cu finea anului 1908: 1018, cari păstoresc 802,221 suflete de credincioşi, în 949 parohii matre şi 312 filii. Numărul celor ce ştiu cetì şi scrie dă ceva peste 37%. Nu-

[1] Putea fi lucrat mai cu îngrijire ca d. ex. istoria bis. universală să nu rămână afară, iar teologia morală să nu figureze numai ca disciplină auxiliară a dogmaticei, în cualificaţia unui profesor de teologie.

mărul căsătoriilor încheiate în cursul anului trecut e de 7532, dintre cari 726 mixte, iar 102 încheiate numai la oficiul stării civile.

Sinodul eparhial al diecezei Aradului a atins, în lucrările sale, chestii foarte însemnate din vieaţa bisericească de azi, privitoare la simţitele trebuinţe ale viitorului mai apropiat. Întâi de toate reţinem cuvântul energic şi hotărît al sinodului în chestia ingerinţei ilegale *din afară* în constituţia noastră bisericească pe urma păcatelor celor *dinlăuntrul* bisericii. Deasemenea e de remarcat şi stăruinţa pusă pentru susţinerea şcoalelor confesionale poporale, o cauză în adevăr deamnă de un popor care vrea să-şi păstreze cultura şi prin aceasta pe sine însuş. Cauza e la ordinea de zi în opinia noastră publică, deci nu insistăm acì mai de-aproape. Mai departe am observat, la loc de frunte între lucrările acelui sinod, chestiunile următoare: de-a întărì biserica prin deplinirea parohiilor vacante, prin stârpirea concubinatelor răsărite pe urma legilor politice-bisericeşti, înăbuşirea curentelor duşmănoase bisericii.

Cu deosebire merită să fie sulevat acel concluz al sinodului, prin care se contemplează concentrarea preparandiilor ca o urmare firească a primejdiei ce a apucat în capul şcoalei şi culturei noastre. În adevăr, asupra bunătăţii acestei idei nu mai poate încape îndoială.

Din actele aceluiaş sinod iese la iveală, că dieceza Aradului stă în pragul unui jubileu de o importanţă netăgăduită pentru biserica şi cultura noastră. E vorba de împlinirea în curând alor 100 ani dela înfiinţarea preparandiei din Arad şi de prăznuirea memoriei lui Moise Nicoară anteluptătorul de samă al desrobirii ierarhice de sub sârbi în acelea părţi. Sinodul a decis publicarea de concurs literar pentru a ajunge la două monografii: istoricul vieţii de 100 ani a preparandiei, şi vieaţa şi activitatea lui Moise Nicoară. Fie în ceas bun căci, în adevăr, cuvine-se să ne cunoaştem trecutul, spre a avea de unde ne scoate îndemnuri şi nădejdi nouă.

Deasemenea merită a se face amintire şi de acele hotărîri ale sinodului, de a da referenţi ajutători senatului bisericesc şi epitropesc, iar celui şcolar — un revizor, — şi în aceeaş vreme, alt concluz, de a simplifica administraţia bisericească în general. Credem, că atari hotărîri au izvorît din trebuinţe simţite ale bisericii. Şi să dee Dumnezeu să auzim pe viitor că şi în alte părţi ale metropoliei se pune în discuţie problema simplificării şi a unor anumite îmbunătăţiri în administraţia bisericească.

Nimic nu e mai greu de realizat, decât o bună administraţie, spre a corăspunde intereselor superioare ale instituţiunii care are acea administraţie. Şi mai ales când e vorba de biserică, cu delicatele ei probleme! Astfel am înţelege noi schimbările în spre bine — plănuita sporire a funcţionarilor administrativi bisericeşti şi simplificarea înseşi administraţiei, — ca un drum spre *reducerea formelor* spre a ajunge mai mult timp pentru *sporirea Duhului* în sinul organismului bisericii.

Doamne, dă!

Sinodul eparhial dela Caransebeş l-a deschis I. P. C. Sa părintele arhimandrit şi vicar episcopesc *Filaret Musta*, care îşi întoarce privirile spre pilda trecutului pentru a îndemna prezentul la muncă devotată binelui *public* bisericesc, căci, zice, «splendoarea de odinioară paremi-se începe a se întuneca, pentrucă, durere, *nu mai sunt Andrei*». Sinodul a fost deschis sub auspicii foarte răsboinice, dar prin tact şi îngăduinţe împrumutate s'au evitat, cu mici excepţii, scenele zgomotoase ce se preveste̟au. Astăzi ne asigură bărbaţi cunoscători ai situaţiei de-acolo, că «va fi pace la Caransebeş». Să dea Dumnezeu, ca pacea lui Christos să se înstăpânească între toţi cei chemaţi a conduce biserica spre binele şi edificarea morală a poporului. Dar o asemenea pace se poate sălăşluì în conştiinţa bisericei, numai prin înlăturarea relelor interne şi prin aplicarea vindecătoarelor principii ale vieţii cu adevărat creştineşti. Curăţenia moravurilor *interne* este cel mai puternic zid de apărare în contra amestecului celor *din afară*. Aceasta e calea mântuirii — nu numai pentru Caransebeş, căruia Dumnezeu să se îndure a-i trimite — Păstorul cel bun!

O mare parte din lucrările sinodului s'a referit la verificarea mandatelor deputaţilor câtorva cercuri electorale. Cazuri mai grave prezentau alegerile din cercurile Zgribeşti şi Sasca-montană, pentru cari ministrul de culte a ordinat cercetare prin un comisar al său. Sinodul a înlăturat acest ilicit amestec al guvernului, în contra căruia au protestat celelalte eparhii surori, încheind scrutiniul întrerupt şi verificând mandatele deputaţilor, cari au întrunit majoritatea voturilor, dar a dat totodată dreptul de protest legal în terminul de 15 zile dela publicarea rezultatului scrutiniului în sinod. După cum aflăm din ziare, guvernul şi-a revocat ordinul de a se face cercetare în cauza acestor alegeri.

S'a cerut să se dea o mai solidă educaţie morală elevilor seminariali, cari se pregătesc pentru preoţie, precum şi o întărire a disciplinei din biserică şi a respectului reciproc. S'au luat măsuri pentru reînfiinţarea fondului de pensiune preoţesc. S'au adus şi alte hotărîri menite a întroduce îmbunătăţiri în vieaţa bisericească. Cetind actele sinodului, face rea impresie numărul plângerilor întrate în contra unor preoţi din eparhie.

Concentrarea seminariilor noastre teologice-pedagice e o chestiune veche, pe care a pus-o din nou în discuţie dl *Dr. Iosif Popovici*, într'un articol publicat în Nr. 83 al «Tribunei». D-Sa este de părerea ca cele trei institute teologice câte le avem azi în centrele eparhiilor să se concentreze *într'o singură şcoală teologică*, cu un curs *academic* şi cu altul de *moralişti*. Iar institutele pedagogice deasemenea să se concentreze *într'unul*, având două despărţăminte: unul de băeţi şi altul de fete.

Cu privire la institutele pedagogice suntem de acord cu părerea dlui Dr. I. Popovici. Concentrarea acestora se va impune de sine prin soartea la care prevedem că vor ajunge şcoalele noastre într'un viitor apropiat. Sinodul din Arad s'a şi pronunţat, din aceste motive, pentru concentrarea preparandiilor.

Nu împărtăşim însă părerile dlui Dr. I. Popovici în privinţa concentrării institutelor noastre *teologice*. Pe o bază mai reală şi mai corespunzătoare trebuinţelor neastre culturale bisericeşti stă celce se pronunţă *în contra* concentrării lor, în Nr. 85 al «Tribunei», dar care cere ca cele trei institute de azi să se organizeze pe baze mai largi, ridicându-se la un curs de patru ani, ca să fie în stare a crea fiecare o sănătoasă atmosferă cultural-bisericească în centrele noastre eparhiale. Aceste păreri le avem şi noi de mai nainte şi am şi stăruit pentru realizarea lor, dar am întâmpinat opoziţie tocmai din partea celor chemaţi a le sprijinì şi aplica în folosul bisericei. Cum sunt astăzi organizate seminariile noastre, nu corespund menirii lor, de aceea nici nu sunt în stare să producă roadele care se aşteaptă dela ele.

Având să ne pronunţăm asupra unui plan de organizare a învăţământului în institutele noastre teologice, vom revenì cu acea ocaziune mai pe larg asupra scăderilor lor!

Din biserica României.

Noi episcopi In urma alegerii celor doi mitropoliţi ai bisericii româneşti, au ajuns vacante scaunele episcopale dela Râmnic-Noul-Severin şi dela Dunărea-de-jos, pe cari le-au ocupat II. PP. SS. Lor. Intregirea acestor scaune episcopale s'a întâmplat în 22 Martie v. Pentru episcopia Râmnicului-Noului-Severin a întrunit încrederea marelui colegiu, compus din membrii sf. Sinod, din membrii senatului şi ai camerei, P. S. Sa arhiereul *Ghenadie Băcăoanul*, iar eparhia Dunării-de-jos a primit ca păstor al ei pe P. S. Sa arhiereul titular *Nifon Ploeşteanul*. Investitura noilor episcopi s'a întâmplat în 24 Martie conform obiceiului ţării, iar în 26 Martie au fost ambii instalaţi în scaun. La toate acestea ocaziuni PP. SS. Lor au făcut frumoase făgăduinţe înaintea marelui colegiu, a Măjestăţii Sale Regelui şi a poporului credincios, legându-se că vor păstorì cu înţelepciune, dreptate şi dragoste şi vor face să se răspândească roadele vieţii creştineşti în toate păturile sociale ale turmei care li-s'a încredinţat spre păstorire.

Proiectul privitor la modificarea legii bisericeşti din 1872 a trecut şi prin cameră în o seară cu denii din preajma sf. sărbători ale Invierii. L-a combătut într'o frumoasă cuvântare (publicată în Neamul românesc Nr. 31—2) dl *N. Iorga*, care s'a pus pe un punct de vedere mai bisericesc decât unii dintre arhierei cu a căror învoire a trecut proiectul prin senat.

P. C. Sa părintele arhimandrit Iuliu Scriban a fost chemat din străinătate, unde petrecea ca superior al capelei româneşti din Baden-Baden şi-a fost numit ca director al Seminarului central din Bucureşti. Cu ocaziunea instalării P. C. Sale în noul post bisericesc a ţinut o frumoasă cuvântare, accentuând necesitatea de a se face educaţia viitorilor preoţi în spiritul concepţiei creştine despre vieaţă, pe care vor avea să o întroducă

în sânul poporului credincios. Ca exemplu îşi va lua P. C. Sa pe fericitul întru pomenire Filaret Scriban, care ca moş i-a lăsat de moştenire frumoase tradiţii bisericeşti. Noi, cari doream să-l vedem ridicat la alt loc în biserică, dorim părintelui Iuliu Scriban deplin succes pe urma stăruinţelor ce le va depune spre a creşte adevăraţi apostoli ai credinţei şi devotaţi părinţi ai poporului!

MIŞCAREA LITERARĂ.

Prelegeri metodice din Istorioare biblice pentru clasele II., III. şi IV. ale şcoalelor primare. 74 lecţiuni cu harta istorică a Palestinei. 311 pag. Arad 1908. *Nicolae Crişmariu* paroh. Preţul 4 cor. Manualul de faţă este o continuare a lucrărilor catehetice ale Dlui Crişmariu. Dela D-Sa avem Istorioare biblice, Istorioare bisericeşti şi Catehism. Menirea manualului acestuia e, ca să servească ca op auxiliar catecheţilor conştienţioşi, pentru a putea propune cu mai mare uşurinţă şi cu mai mult rezultat studiul religiunii în şcoalele poporale, unde propunerea religiunii nu se bucură de o situaţie corespunzătoare trebuinţelor timpului nostru. Autorul a depus o muncă grea, conştienţioasă şi sistematică în lucrarea sa, şi cu bune rezultate şi succes.

Cuprinsul cărţii îl formează prelucrarea alor 74 de lecţiuni din istoria biblică a T. V. şi a T. N. Autorul adecă a prelucrat lecţiunile din manualul D-Sale, Istorioare biblice. Lecţiunile sunt prelucrate după treptele formale, observându-se la fiecare lecţiune cele 5 trepte. Lecţiunilor practice le premerge partea teoretică. Pe 5 pagini autorul voeşte să expună pe scurt principiile metodice după cari are să se facă instrucţiunea religioasă. Indrumările teoretice se cuprind în 3 puncte, I. Şcoala poporală, problema şi mijloacele ei de educaţiune, II. Invăţământul religiunii, III. Treptele formale ca metod de propunere. Materialul condensat din partea teoretică recere o prelucrare cu mult mai amplă, şi autorul se extinde la prea multe cestiuni în aceste 3 puncte.

Partea practică cuprinde 33 lecţiuni din T. V. şi 41 lecţiuni din T. N.

Fiecare lecţiune în special e prelucrată după treptele formale. Lecţiunile mai mari se împart în 2—3 şi 4 părţi mai mici, pentru de a fi mai uşor accesibile minţii copilului. La fiecare lecţiune aflăm întâi ţinta, după cari vine analiza, apoi sinteza, şi după acestea părţile din text. Aproape fiecare lecţiune are mai multe părţi. După fiecare parte din text aflăm reproducerea şi aprofundarea materialului preles. Sfârşindu-se părţile, urmează reproducerea istorioarei întregi, apreciarea şi celelalte 3 trepte, asociaţia, sistemizarea şi aplicarea. La cele mai multe lecţiuni după reproducerea istorioarei aflăm aprofundarea etică, la unele aprofundare etică-religioasă, ori aprofundare cultural-istorică (pag. 64 lecţia 13).

In general materialul istoriei biblice e bine prelucrat. Aprofundările sunt foarte bine aplicate, căci prin ele autorul face pe elev să pătrundă

cu mintea lui adevărul lucrurilor şi elevul să scoată apoi concluziile corecte. La aceasta îl conduce pe elev prin întrebări potrivite.

Cu privire la întrebări, trebue să observăm, că unele sunt prea lungi şi nu chiar corect puse. Aprofundările au scopul ca să facă caracteristica corectă a momentelor mai însemnate din istorioare. Vedem că autorul a purces bine în privința aceasta, căci pe lângă învățăturile morale-religioase pe cari le poate scoate elevul, şi pe lângă cunoştinţele temeinice cari şi-le împroprieează, deja în aprofundarea partiilor îşi poate face judecata sa, aşa că la treapta a V. elevul cu cea mai mare uşurinţă poate face aplicarea corectă. In aplicare autorul reasumează pe scurt tot ce a scos prin aprofundări, prin cari cercul de vedere al elevlior s'a lărgit, şi cunoştinţele practice li s'au îmbogăţit.

In lecţiunile din T. N. se pune mai mult pond pe partea religioasă-morală din singuraticele lecţiuni. In lecţiunile T. V. încă se tractează partea religioasă-morală, dar nu aşa profund ca în T. N. Deşi autorul are foarte multe întrebări în lecţiuni, totuş lasă destul teren de desvoltare a temei fiecărui catehet.

In lecţiunile prime, 1—5 e un material foarte greu. Ce observăm aproape în toate manualele de religiune e şi aici. Elevilor mici li-se impune o adevărată filozofie a religiunii, prin aceea că li-se expun deodată însuşirile lui Dumnezeu, şi se cere ca elevul să le pătrundă şi să le priceapă. Praxa ne dovedeşte, că elevii abia dupăce au învăţat ani de zile religiunea, ştiu să-şi formeze concepte adevărate şi corecte despre însuşirile lui Dumnezeu. Până atunci învaţă numai de rost, 'ără a avea folos. Materialul acesta greu la început îl expunem pe scurt, aşa ca elevul să ştie numai elementele accesibile minţii sale, apoi mai târziu venim cu detailurile. Ca dovadă ne pot servì sistemizările din lecţiunile I. III. IV. a manualului acestuia. Sunt corect expuse lucrurile, dar mintea copiilor nu le poate pătrunde. Felul acesta de propunere, nu e vina autorului, ci vina sistemului. Sistemul acesta va mai dura pânăce nu-şi vor spune părerea pedagogii specialişti. Din T. V. sunt clasate unele partii mai mici. Din predica de pe munte autorul a luat prea puţin, era bine să fi luat mai mult material din ea, căci în predica aceasta se cuprind cele mai frumoase prescripte date de M. N. şi cari sunt valoroase pentru vieaţa creştinească. Lăsând la o parte scăderile mici ale opului acestuia, trebue să constatăm, că dl N. Crişmariu a făcut un serviciu foarte bun învăţământului religiunii, şi în special colegilor săi, cari folosindu-se de opul acesta, vor afla multă uşorare şi un îndrumător foarte bun la propunerea religiunii. In literatura catehetică umple un mare gol, şi trebue să ne bucurăm că dl Crişmariu ne-a dat aşa o lucrare bună. Recomandăm cu căldură cartea aceasta tuturor preoţilor conştii de chemarea lor. *A. C.*

Societatea «Academia ortodoxă» din Cernăuţi îşi serbează al 25-lea an de existenţă într'un chip frumos, edând în onoarea acestui eveniment un «Almanah Iubilar» destul de voluminos. Actuali şi foşti membri, oa-

meni de ştiinţă şi literaţi de valoare îi înfrumseţează cu lucrările lor paginile luxoase. Cuprinsul variat, în formă aleasă, se ceteşte cu mult folos şi plăcere, întinzându-ţi culegerea unor fructe binecuvântate şi vrednice de greutăţile începutului plămădirii societăţii, ce se fac cunoscute în cuvântul înainte, din partea preşedintelui soc. N. Cotos. Remarcăm lucrările dlor I. Slavici şi I. Agârbiceanu; studiul dlui Dr. S. Puşcariu. Reprivire generală asupra literaturii anului 1905; studiul dlui E. Vointschi: Profeţiile messianice din Pentateuch. Merită o lăţire cât mai largă.

Societatea «Inocenţiu Micu Clain» din Blaj, edă într'o broşură de 96 pag. «Vatra familiară» a scriitorului poporal german F. X. Wetzel, în traducere bună. De astădată societatea se îndreaptă către popor cu lucrarea sa, menită a întări legăturile familiare. Fără îndoială, cărticica aceasta, care cuprinde sfaturi bune şi îndeobşte cunoscute, dar nu şi urmate, câştigă mult prin ilustrările din sf. Scriptură şi din istorie, asigurând pe ici şi colo, cetirea ei, şi îndreptări în sinul familiilor. Costă numai 40 fil.

T. C.

Reformele recente pe terenul criticii textului cărţilor T. N. Raport de prof. Dr. Vasile Gheorghiu. Cernăuţi 1909. Pe terenul inventarizării sau a signaturei codicilor cari conţin textul cărţilor T. N. există până astăzi o mare deosebire între singuraticii specialişti. Din cauza aceasta orientarea pe acest teren e anevoioasă. In timpul mai nou au făcut însă unii învăţaţi din Apus, ca von Soden şi Gregory, încercarea de a introduce un sistem uniform în signatura manuscriptelor vechi ale T. N. Dl prof. Dr. Vasile Gheorghiu, specialist în studiul biblic al T. N., ne face o conştienţioasă dare de seamă despre încercările mai nouă de acest fel. Ne-a atins foarte plăcut faptul, că învăţatul Gregory a cerut şi părerea D-Sale în privinţa signării codicilor T. N.

Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor de *N. Iorga.* Vălenii de munte; tipografia «Neamul Românesc» 1909. Preţul? Acesta e al II-lea volum din istoria bisericii româneşti scrisă de savantul profesor dela universitatea din Bucureşti. Pe o extenziune de 318 pag. continuă povestirea dela «unire» până în prezent. Intr'un apendice se dă o «listă a mitropoliţilor şi episcopilor români», precum şi o tablă a numelor. Istoria mai nouă a bisericei româneşti trebue să intereseze pe fiecare preot, de aceea recomandăm cu toată căldura şi acest volum al operei d-lui prof. N. Iorga. Asupra întregei lucrări vom aduce o dare de seamă mai amănunţită.

Liturgia pentru 3 voci egale (de copii sau bărbaţi), de T. Popovici, prof. de muzică la seminarul «Andreian» din Sibiiu, a ieşit de sub tipar în *a 2-a ediţiune* revăzută şi completată. Lucrarea se întinde pe 20 pag. cvart şi cuprinde pe lângă cântările liturgiei sf. Ioan Gură de Aur încă următoarele cântări ocazionale: Câţi în Christos, Crucii Tale, Christos a înviat, răspunsurile la ectenia morţilor, un al doilea Cheruvic şi axinoul

«Cuvine-se cu adevărat», acesta din urmă pentru 4 voci de bărbaţi. Liturgia se vinde în legătură de lux şi e cea mai bogată, dar totodată şi cea mai ieftină dintre toate publicaţiile de acest fel la noi. Preţul unui exemplar e 3 cor. *La comande de cel puţin 10 ex., preţul unui ex. e numai de 2 cor.* Astfel pe lângă jertfe materiale mici, fiecare cor poate să-şi procure această liturgie în un număr de ex. potrivit cu numărul cântăreţilor, evitându-se pe calea aceasta greutatea copierii şi neajunsurile multe, ce se ivesc în urma greşelilor, ce se străcoară de regulă în manuscripte. Se poate comanda dela autor sau dela librăria arhidiecezană din Sibiiu, prin ramburs sau trimiţând banii înainte.

Casele şi curţile ţărăneşti pe parohul *Teodor Bălăşel.* E cel dintâi număr din biblioteca societăţii culturale «Dragostea creştină» înfiinţată şi condusă prin stăruinţele inimosului autor al acestei broşuri. Pe 58 pagini se dau, într'o limbă limpede şi populară, folositoare sfaturi pentru săteni. Se recomandă spre a fi răspândită în poporul dela sate. Preţul 20 bani.

Verde şi iar verde, culegeri populare de *C. S. Făgeţel.* E a treia publicaţie din o «bibliotecă folcloristică» care a început să apară la Craiova. Preţul 30 bani.

Biblioteca pentru toţi ne trimite următoarele broşuri apărute în timpul din urmă:

1. *Ştiinţa amuzantă,* de Tom. Tit, prelucrată în româneşte de Laura Nădejde.
2. *Lăutarul din Cremona şi Pater* drame în versuri de F. Coppée, trad. de T. Demetrescu.
3. *Văduva,* comedie de Renato Simoni, trad. de A. Alexandrescu-Dorna.
4. *Indreptări,* roman de Duiliu Zamfirescu.
5. *Romanul căsătoriei,* de L. Tolstoi, trad. de B. Marian.
6. *Casa cu geamurile portocalii* novele de I. Minulescu.
7. *Vechiul Heidelberg,* comedie de W. M. Förster, trad. de L. Dauş.
8. *Ziua învierii,* epilog dramatic de H. Ibsen, trad. de Il. Chendi şi C. Sandu.
9. *Andromaca,* tragedie de Iean Racine, trad. de D. Nanu.

INFORMAŢIUNI.

Alegerea P. C. Sale părintelui arhimandrit şi vicar episcopesc *Filaret Musta* de episcop al eparhiei Caransebeşului n'a fost întărită de Maiestatea Sa. Vina acestei neîntăriri o aruncă ziarul «Tribuna» asupra P P. S S. noştri arhierei, îndeosebi asupra I. P. S. Sale părintelui Mitropolit, care, deşi pe faţă a făcut propunere de întărire, pe altă cale ar fi lucrat în contra ei. «Telegraful Român» declară aceste informaţii ale «Tribunei» ca *neadevărate.* Dureros rămâne faptul, că nu s'au pus destule stăruinţe

din partea celor chemaţi, ca eparhia văduvită de atâta timp să-şi primească păstorul în timpul hotărît de legile noastre bisericeşti.

Dacă se făcea aceasta, s'ar fi încunjurat atâtea lupte cari n'ar trebuì să afle loc în biserică şi cari demoralizează poporul. Şi înlăturarea scăderilor interne urma mai curând, dacă se făcea întregirea scaunului episcopal. Vindecarea ranelor unei biserici şi progresul ei în bine e cu anevoie de conceput fără iniţiativa şi energia morală a *păstorului* ei. El e chemat să restabilească pacea şi buna înţelegere, ca condiţii ale binelui intern şi ale evitării amestecului străin. Sinodul ultim a pregătit această operă, pe care va avea s'o desăvârşească cel chemat şi ales.

Terminul alegerii de episcop s'a fixat pe ziua de *29 Iunie st. v.*

† ***Alexandru de Mocsonyi.*** Inregistrăm şi noi trecerea la cele vecinice a acestui valoros bărbat al bisericei şi neamului nostru. Prin moartea lui am pierdut un cugetător profund şi un caracter superior, care a sprijinit cu vorba înţeleaptă şi cu fapta marinimoasă toate acţiunile folositoare binelui nostru obştesc. Ca fiu al bisericei, pătruns de o luminată credinţă, a avut rol însemnat, începând cu crearea «statutului organic», în chestiunile mai importante din vieaţa noastră bisericească. Ca dovadă a vocaţiunei şi culturei sale filozofice, precum şi a adâncilor sale convingeri religioase, ilustrul răposat ne-a lăsat o conferenţă despre «Religiune şi ştiinţă», în care cere păstrarea intactă a *dogmelor religioase* ca *principiile de vieaţă ale bisericei.* Prin urmare, dragostea lui faţă de biserică nu se sprijinea numai pe motive de oportunism şi utilitarism naţional, ca la atâţia dintre mirenii noştri, ci înainte de toate pe o luminată *credinţă religioasă.* — Duminecă, în 3 l. c. s'a ţinut parastas în biserica catedrală din Sibiiu pentru odihna sufletului nobilului ei ctitor, cu care ocaziune I. P. S. Sa părintele mitropolit a scos la iveală meritele răposatului într'o edificatoare cuvântare.

Sinodul protopresbiteral al tractului Cetatea de piatră a luat hotărârea, ca întrelăsarea catehizării cu tinerimea adultă în Duminecile şi sărbătorile din postul mare şi din postul Crăciunului să formeze pentru cel ce se va face vinovat de ea — caz de cercetare disciplinară. Bună şi folositoare hotărîre, numai de s'ar duce în îndeplinire, deocamdată fie şi numai în măsura restrânsă în care s'a contemplat catehizarea tinerimei adulte. Servească ca exemplu!

Întâia conferenţă religioasă în tractul Mediaşului s'a ţinut a treia zi de Paşti în comuna *Veseud.* Au luat parte preoţii din jur T. Holerga din Frâua, T. Stanciu din Agârbiciu, P. Moruşca din Şeica-mare, P. Mineiu din Stenia, I. Dordea din Haşag şi N. Rusu din Veseud. Sf. Liturgie s'a slugit de toţi cei de faţă în prezenţa întregei comune bisericeşti. La priceasnă a predicat păr. T. Stanciu despre marea minune a învierii Domnului. După Vecernia aceleiaşi zile a conferenţiat păr. P. Moruşca tâlcuind

textul dela ap. Petru I, carte sobornicească Cap. II, v. 1 şi 2: «Deci lăpădând toată răutatea şi tot vicleşugul şi făţărniciile şi pismele şi toate clevetirile, ca nişte prunci de curând născuţi să iubiţi laptele cel cuvântător şi fără de vicleşug că printr'ânsul să creşteţi spre mântuire» Terminată conferenta acelaş a dat un cald indemn pentru susţinerea şcoalei confesionale şi îndeosebi pentru a stârnì râvna întru zidirea unui nou local potrivit. A doua conferenţă s'a hotărît pentru comuna Haşag îndată ce se iveşte ocaziunea potrivită designându-se atât predicatorul cât şi conferenţiarul. *P.*

Excomunicarea lui Don Romolo Murri. Don Romolo Murri e unul din căpeteniile modernismului catolic italian. Activitatea lui s'a desfăşurat mai cu seamă pe teren social. A avut multe ciocniri cu autoritatea bisericească. Acum în urmă a fost ales deputat, şi asta făcù încordarea şi mai mare.

Arhiepiscopul Fermo îl vestì că va fi excomunicat, dacă nu face act de supunere către papă. Murri îi răspunse mirându-se de tonul arogant şi hotărîtor al arhiepiscopului. El cere dela toţi, dar mai cu seamă dela acei care se pretind că vorbesc în numele lui Dumnezeu şi a lui Christos, chiar dacă se numesc închizitori ai Sf. Oficiu, să fie tratat cu curtoazie şi corectitudine.

El zice mai încolo:

«In ceeace priveşte cuprinsul scrisorii, eu ştiam că conştiinţa unui preot pătruns în chip sincer şi intim de simţul religios, de acum înainte nu mai poate, şi nu va mai putea multă vreme, să lucreze împreună cu Piu X. şi Biserica sa oficială la o operă de restaurare religioasă şi morală a societăţii democratice actuale.

Arătasem deja Excelenţei Voastre şi vă demonstrasem prin fapte că pe viitor voiam să lucrez pentru credinţă, vieaţa religioasă şi pentru orice lucru nobil şi bun, dar stând afară de micul vostru staul. Doar sunt multe conştiinţe, care nu se află în acest staul şi pe care viţiile clerului şi erorile şi degenerescenţele formalismului fariseic şi superstiţios, devenit atât în general în Biserica oficială romană, le-au îndepărtat de dânsa. Totuş ele păstrează viu sentimentul intim religios şi aspiră la cea mai 'naltă şi ferbinte vieaţă spirituală, pe care voi nu ştiţi s'o hrăniţi şi pe care adeseori încercaţi s'o înăduşiţi când începe a se forma. In Italia se poate face mai mult bine spiritual fără voi, decât fiind cu voi.

Excomunicarea cu care mă ameninţaţi e socotită de mine, exceptând deşarta teatralitate şi fasoanele de proastă educaţiune, ca o adeverire că aţi primit declaraţiunile pe care vi le-am făcut. Intenţiunile mele actuale privitoare la acţiunea mea sunt prin asta simple şi limpezi. Niciodată n'am avut încredere mai trainică şi mai sigură decât acuma când mă respingeţi din corpul vostru, că sunt cu Christos şi cu marele suflet al Bisericii sale». *Arhim. I. Scriban.*

„Jus exclusivam dandi“, sau *«Veto»*, aveau până acuma suveranii: Austriei, Spaniei, Franciei şi a Siciliei, când cu alegerea papilor. Nu a fost vr'un drept formal, ci o datină, faţă de care scaunul papal se purta cu aşa numitul «silentium oeconomicum», spre a evita o daună eventual mai mare. In zilele noastre Papa Pius X, a aflat de sosit timpul să casseze acest uz pentru toate vremurile. Semnificativ, acel papă anihilează abuzul care tocmai pe calea excluzivei puse de regele nostru în contra cardinalului francez Rampolla, ajunse la «tiară».

Acest drept consvetudinar era un drept destul de imperfect şi problematic. Un domnitor îl putea numai odată folosì la una şi aceaş alegere şi numai faţă de o persoană neagreată, înainte de alegere, atunci, când era speranţă, cumcă persoana neagreată va fi aleasă, adecă când se prevedea că va întrunì două terţialităţi a voturilor. La început se făcea protestul totdeauna cu grai viu. Mai târziu cu script sigilat de domnitorul respectiv.

Purpuraţii electori însă n'au băgat în seamă totdeauna acest pretenţios veto. Aşa au fost aleşi ca papi: Iuliu III. 1550, şi Paul al IV. 1555. Ba Clemente al VIII. 1592, ajunge papă, deşì Spania l-au fost exchis în trei rânduri după olaltă. Exclusiva din vorbă e examinată fundamental în periodicele «Hittudományi Folyóirat». Budapesta 1895 pag. 285 şi următ. şi în «Religio» Budapesta anul 1903 şi 1904. Pe scurt la noi românii a se vedea foaia «Unirea» Blaj 1894 nr. 41. *Gruia.*

Procurarea ornatelor bisericeşti. (Răspuns). Haine sau ornate pentru serviciul dumnezeesc, se pot procura dela diferite firme anunțate prin gazete.

Părerea noastră însă este următoarea: Haine sau ornate pentru serviciul dumnezeesc ori care preot conştiu de chemarea şi demnitatea sa, va procura numai dela şcoalele de industrie pentru ţăsături şi lucruri de mână româneşti, dupăce ornatele procurate dela unele firme străine s'au dovedit de rele şi exagerat de scumpe. Şcoalele de industria de casă din oraşele Sibiiu, Orăştie, Deva, produc ţesături şi broderii de o valoare extraordinară, atât din punct de vedere artistic, cât şi din punct de vedere al durabilităţii materialului folosit.

Productele şcoalei din Sibiiu 'mi sunt mai de aproape cunoscute. In Sibiiu, la şcoala românească de industrie — Schewisgasse 15, — s'au procurat deja mai multe rânduri de ornate bisericeşti, cari au fost lucrate, ţăsute şi pregătite în această şcoală. Ornatele aici procurate se disting prin fineţa materiei, prin executarea artistică minunată, şi prin durabilitatea extraordinară. In această privinţă şcoala merită toată recunoştinţa noastră, întrecând cu mult valoarea productelor de fabrică.

In ce priveşte preţul, variază după felul, coloarea şi categoria materialului folosit şi dorit. Necondiţionat că produsele acestei şcoale sunt superioare tuturor productelor de fabrică. Din multe puncte de vedere, şi mai ales din punctul de vedere religios-moral, recomandăm tuturor d-lor

preoţi să procure hainele şi ornatele bisericeşti dela şcoalele noastre româneşti. Modele de stofă se pot vedea în localităţile şcoalei din Sibiiu, în orice zi.

Mai detailat vă rugăm a cere informaţiuni direct dela şcoala de industrie Sibiiu, Schewisgasse 15. *A. C.*

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date şi indigitări tipiconale pe luna lui Maiu 1909.

3 Maiu: Dumineca a 6-a după Paşti, a Orbului, glas 5, voscr. a 8-a.

La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului şi ale Orbului, cum se găsesc şi se prescrie la Pentecostar.

La Liturgie: Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci, cu Irmosul şi Priceastna Paştilor.

7 Maiu: Joia a 6-a, a Inălţării Domnului.

La Vecernie şi la Utrenie: Cântările Praznicului Inălţării, în ordinea tipiconală, cum se găsesc şi se prescriu la acest praznic în Pentecostar.

La Liturgie: Apostolul şi Evangelia Inălţării, cu Irmosul şi Priceastna acestui praznic. Din Dumineca Paştilor până la Inălţare, Binecuvântarea la Utrenie se dă dela: «*Mărire Sfintei*»..., deci: Psalmii de dimineaţa se cetesc, continuându-se de aci, numai cei şase următori; dela Inălţare însă, începutul Utreniei se face cu: «Binecuvântat este Domnul nostru», deci şi Psalmii se încep dela «Auză-te Domnul» ş. c. l.

10 Maiu: Dumineca a 7-a, a ss. Părinţi, glas 6, voscr. a 10.

La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului şi ale sfinţilor Părinţi ai soborului din Niceia, cum se găsesc şi se prescrie la Pentecostar.

La Liturgie: Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci, cu Irmosul Inălţării şi cu Priceastna «Lăudaţi».

17 Maiu: Dumineca Pogorîrii sfântului Duh, a Rosaliilor.

La Vecernie şi la Utrenie, pentru mărimea acestui praznic, toate cântările şi cetirile se îndeplinesc în ordinea şi în măsura cum se găsesc în Pentecostar.

La Liturgie: Apostolul, Evangelia, Irmosul şi Priceastna praznicului. După rugăciunea Amvonului, la această Liturgie se combină şi Vecernia acestei Dumineci conform prescrierii din Pentecostar, la care, între celelalte, se cetesc ss. rugăciuni pentru chemarea sfântului Duh, pentru cei răposaţi ş. c. l. Deasemenea, în decursul acestei săptămâni, toate rânduelile cultului public se îndeplinesc conform prescrierilor zilnice cuprinse în Pentecostar.

21 Maiu: Sfinţii Impăraţi Constantin şi Elena.

La Vecernie şi la Utrenie: Cântările praznicului din Pentecostar şi ale sfinţilor Impăraţi, după prescrierea Mineiului.

La Liturgie: Apostolul şi Evangelia sărbătorii şi Irmosul Rosaliilor.

24 Maiu: Dumineca a 2-a după Rosalii, a tuturor sfinţilor, glas 8 voscr. 1-a.

La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului şi ale tuturor sfinţilor cum se prescrie la Pentecostar.

La Liturgie: Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci. Axionul, Cuvine-se cu adevărat şi Priceastna «Lăudaţi».

31 Maiu: Dumineca a 3-a după Rosalii, glas 1, voscr. a 2-a.

La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului din Octoih şi ale Mineiului, după tipicul Octoihului.

La Liturgie: Apostolul şi Evangelia acestei Dumineci, Axionul «Cuvinese cu adevărat» şi Priceastna «Lăudaţi». *Cantor.*